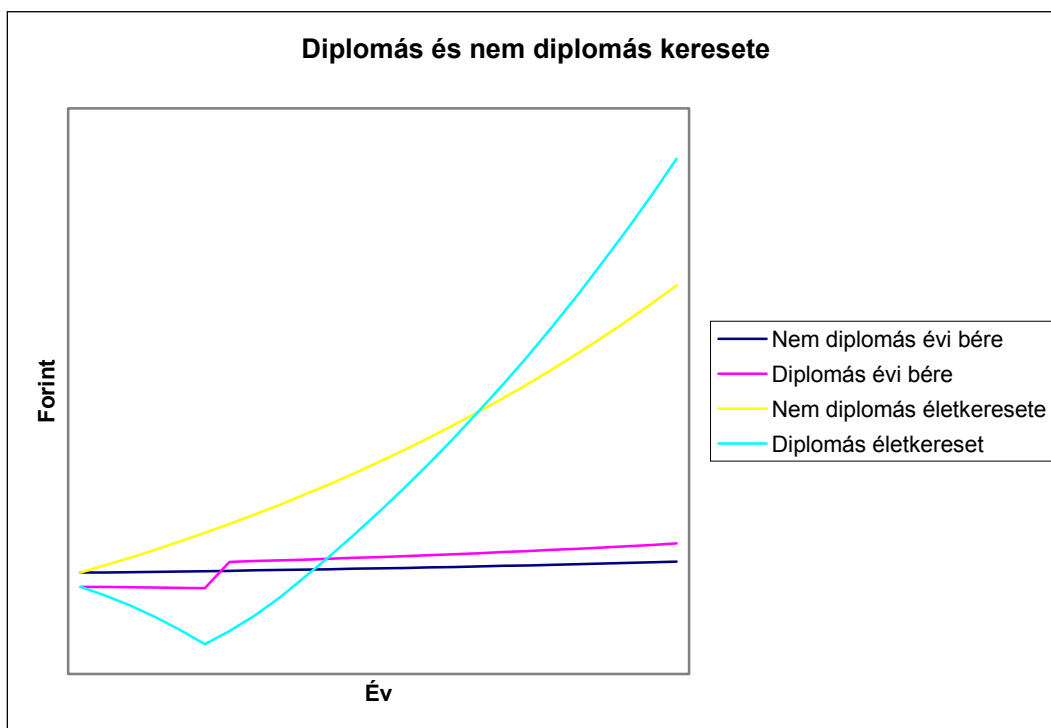

Dr. Tóth József

Tandíj vagy átfogó reform a felsőoktatásban

**Debrecen
2006**

TARTALOM

Előszó

1. Miről folyik a tandíjvita?

2. Mire ösztönöz a térítésmentes képzés a felsőoktatásban?

2.1. Az irányító szervek érdekeltsége

2.2. Az intézmények, illetve az intézmények vezetőinek érdekeltsége

2.3. Az oktatók érdekeltsége

2.4. A hallgatók érdekeltsége

3. A nyolcvanas évek felsőoktatásáról.

4. Kérdések

Előszó

Fellángolt a vita! A kormány be kívánja vezetni a tandíjat a felsőoktatásban!

A parlamentben a kormányprogram vitáján 2006. 06. 8-án Orbán Viktor a FIDESZ vezérszónoka kijelenti, hogy a FIDESZ nem támogatja, és nem is fogja támogatni a tandíj bevezetését! Természetesen ezt a FIDESZ már előzőleg is kinyilvánította, s ehhez tartják is magukat.

A tandíj mindinkább politikai kérdéssé kezd válni! Pedig nem az! De azzá teszik! Nem csak a tandíj bevezetését, hanem mindent, ami politikai kérdéssé tehető. Márpedig éppen azért, mert évek óta nem történnek meg a szükséges változtatások, a felsőoktatásban is felhalmozódtak, s tovább halmozódnak a megoldandó problémák.

Véleményem szerint a tandíjkérdés csak álprobléma. Sokkal komplexebb kérdésről, a felsőoktatás átfogó reformjáról van szó, bár jelen esetben ez történetesen a tandíjkérdésben csúcsosodik ki.

Tanulmányomban, ha röviden is, megkísérelem a felsőoktatás átfogóbb vizsgálatát. Vizsgálom a felső irányítás, az intézményvezetés, az oktatói és a hallgatói élet fontosabb kérdéseit. Matematikai modellszámítással vizsgálom a diplomával rendelkező és a diplomával nem rendelkező anyagi körülményit, életkeresetét és rámutatok arra, hogy az adott számítás alkalmas annak vizsgálatára is, hogy milyen feltételek mellett érdemes anyagi szempontból diplomát szerezni.

A második világháború előtt nem csak a felsőoktatás, de a középiskola sem volt tandíjmentes. Gyerekkori emlékeimben határozottan él, hogy a magas tandíj, a drága tananyag és egyéb költségek miatt, már a polgári iskola elvégzését is csak az értelmiségek, a gazdagabb parasztok, vagy a jól menő iparosok gyerekei engedhették meg maguknak. Hát még a gimnáziumi érettségit! Az egyetemről ne is beszéljünk.

A tandíjmentességet az úgynevezett szocialista társadalmi rendszerben, a baloldal vezette be.

Megfordult volna a világ?! Most a baloldali pártok akarják a tandíjat bevezetni, s a jobboldali pártok ellenzik azt? Vagy ez csak valóban populista szólam?

Valamikor álmomban sem gondoltam volna, hogy a kommunistákat agyagba döngölni kívánó jobboldali pártvezér, kívánja megvédeni a hajdani, paternalista, kommunista állam intézkedését. Igaz azt sem gondoltam, hogy egy milliárdos tőkés lesz a baloldal vezére. Illetve az utóbbit talán még el is tudtam volna képzelni, hiszen Engels sem volt éppen szegény ember.

Az ugyanis tagadhatatlan, hogy a tandíjmentesség az úgynevezett szocialista országokban volt divatban. Sőt ma is a poszt szocialista országokban található meg. A Népszabadság 2006. július 25. száma közöl egy térképet, amelyből kitűnik, hogy a legtöbb európai országban pénzbe kerül az egyetem. Melyik az a néhány ország, amelyben ingyenes a felsőoktatás? Lengyelország, Cseh ország, Szlovákia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Magyarország és ma még Németország. Tehát Németország kivételével csupa volt szocialista ország! Németország pedig valószínűleg tekinthető „fél szocialista” országnak, tekintve, hogy egyik része szintén a „szocialista táborhoz” tartozott. De itt is napirenden van a tandíj bevezetése, hét tartományában most vezetik be a tandíjat.

De ha már itt tartunk, kénytelen vagyok megemlíteni egy másik problémát is. Az m1 televízióban 2006-07-25-én az Este c. műsorban megtekintettem az **Orbán Viktor**tal készített interjút. Szó volt itt a Fidesz „Jó reggelt Magyarország” felhívásáról, és az általuk szeptember 23-ára szervezett gyűlésről. **Orbán Viktor** aztán itt egy önmagára és az egész jobboldalra

nézve igen súlyos kijelentést tett. Mint mondta, hogy nem csak az előbbi két történésről van szó, hanem sok minden más is meg fog történni. Két héten keresztül azon törte magát, hogy összeállítson egy tervet, hogy mit kell tenni a jobboldalnak azért, hogy a Gyurcsány csomagot megbuktassák. Mert azt előre tudta, hogy a parlament a Gyurcsány csomagot el fogja fogadni.

Valószínűleg nem gondolta át, hogy mit is mond. Ettől kezdve ugyanis semmi nem mossa le róla, hogy bármi történt, és bármi fog történni a jövőben a jobboldalon, minden **Orbán Viktor** által megtervezetten történik. De talán még ennél is rosszabb, hogy - legalábbis az én értelmezésem szerint - **Orbán Viktor** magára nézve nem tartja kötelezőnek a Magyar Parlament által (többségi szavazással) meghozott törvényeket. De ettől kezdve ezek a törvények senki emberfiára nem kötelezőek, függetlenül attól, hogy milyen színű kormánya van, vagy lesz Magyarországnak.

Engem a felsőoktatási intézmények működése, gazdálkodása, s a tandíj kérdése már a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején foglalkoztatott. Véleményem - mint majd lentebb olvashatjuk - végül 1988-ban írásban is eljutattam, egy pályázat keretében az illetékesekhez, valamint 1989-ben az egyetemi kar vezetőjéhez. Ezeket az anyagokat, amelyeket jelen írásomhoz mellékelek, akkor még írógéppel írtam, s most egy egyszerű, multifunkcionális eszközzel másoltam be a számítógépembe. Sajnos az akkori írógéppel készített anyag bevitele elég problémás volt, a magyar ékezetes betűk, aláhúzott szövegek, táblázatok, stb. értelmezése miatt, ezért a bemásolt anyagon sokat kellett javítani, a szerkesztése sem sikerült tökéletesen, esetenként az újraírás egyszerűbb lett volna, de úgy gondoltam, hogy így, az eredeti anyag bemásolva hitelesebb.

De a tandíjkérdést már akkor sem pénzkérdésnek tekintettem, hanem olyan eszköznek, amely döntően meghatározza a felsőoktatási intézmények működését, hatékonyságát, színvonalát. Már a hetvenes évek elején sem voltam megelégedve az egyetemek működésével, színvonalával, hatékonyságával. Némi előrelépést kívántam elérni egy részletes elemzésre alapozott, objektív számításokra épülő bérrendszer kidolgozásával. Az így kidolgozott bérrendszert az egyetemen el is fogadták, de azzal a megszorítással, hogy az objektív mérőszámok alapján meghatározott béreket a pártvezetés és a szakszervezeti vezetés a pártmunka és a társadalmi munkavégzés figyelembevételével korrigálja. Ezzel természetesen a rendszer lényegét, az objektivitást ölték meg, bár annyit azért mégis sikerült elérni, hogy nem mertek a kiszámított bérektől jelentősen eltérni.

1. Miről folyik a tandíjvita?

Cikkek jelennek meg a napilapokban, a tandíj mellett és a tandíj ellen egyaránt.

Lámfalussy Sándor, a leuveni egyetem nyugalmazott professzora, nemzetközileg elismert közgazdász szerint (aki egyébként konzervatív, jobboldali, s akit az euró atyjának is tartanak), „Az államigazgatásban rengetegen dolgoznak, s egyénekre lebontva valószínűleg nem rosszul. De a munkájuk rosszul van megszervezve, négyen dolgoznak kettő helyett... Még súlyosabb az egészségügy helyzete. Ennek a rendbetétele a szó legszorosabb értelmében létkérdés az ország számára. **A térítésmentes ellátás nem tartható. Az oktatásban a mutatók egyre rosszabbak nemzetközi összehasonlításban.** (Kiemelés tőlem). Tény viszont, hogy a nyugdíj-reformban történtek lépések. Mindezeket persze nem lehet egy kormányzati ciklus alatt rendbe tenni. Ezért egyfajta konszenzusra van szükség, de nem feltétlenül minden részletre kiterjedően.” (Népszabadság 2006. június 10.)

Úgy tűnik, (illetve úgy tűnt!), hogy most a kormány elszánt a tandíj általános bevezetésére, de tudva és érezve, hogy ezt könnyen politikai kérdéssé lehet tenni, s ha lehet, akkor az ellenzék ezt meg is fogja tenni, (miért is ne tenné meg?), ezért a nyílt tandíjbevezetés helyett az oktatási költségek „utólagos megfizetését” kívánta bevezetni. Ez is egy lehetséges (és a világon nem egyedüli megoldás) megoldás, de vajon megoldja-e a felsőoktatás problémáját.

Véleményem szerint a kormány nem is jól indított. Úgy tűnik, hogy a tandíj bevezetését elsősorban a költségvetési problémák enyhítésével indokolják. Legalábbis a médiában ez jelenik meg döntő súllyal. És az igazságossággal, valamint a hallgatói felelősségvállalással. (Erről kevesebb szó esik.) Nem vitatható, hogy a költségvetés szorítása és az igazságosság, valamint a hallgatói felelősségvállalás önmagukban is szükségessé tehetik a tandíjak bevezetését, de szerintem itt sokkal többről van/lehet szó.

Ónody Tamás, (Magyar Bálint oktatási miniszter tanácsadója) a Népszabadság 2006. június 6-i számában Az i-re a pontot c. cikkében írja, hogy „Nem az a kérdés, hogy tandíjra szükség van-e, hanem az, hogy milyenre. A hazai populista jobboldal természetesen minden változatot elutasít, de hosszú évek után a közvélemény befolyásos része mára elfogadta, hogy a hallgatóknak hozzá kell járulniuk a diplomájuk költségeihez.”

A bevezetés mellett három érvet sorol fel, mégpedig a fontosság sorrendjében: az igazságosság, a hallgatói felelősségvállalás, valamint a finanszírozási igény. (Itt már a finanszírozási igény sorrendben csak a harmadik, nem úgy, mint a médiában, ahol általában az első helyen szerepel.)

Indokai ésszerűek, és elfogadhatók.

Kifejti azonban, hogy kétféle tandíj létezik, az egyik, amelyet Bokros Lajos próbált bevezetni, (s amit Bokros Lajos jelenleg is javasol), amikor a tandíjat a tanulmányokkal egyidejűleg fizetik, a másik, amit Magyar Bálint javasol, a képzési költség „utólagos megfizetése”.

Az első változat mellett szól, hogy a hallgatói felelősséget maximálisan ösztönzi, másrészt, hogy az államot azonnal bevételhez juttatja. E változat nagy hátrányának tartja, hogy ez esetben lesznek, akik szociális okok miatt kimaradnak a felsőoktatásból.

A másik változatot tartja célszerűnek, amikor a hallgató utólag fizeti meg a tanulmánya költségeit, mégpedig csupán havi 4-5 ezer forintos összeggel, amikor már keresete bizonyos szintet elér.

Tehát szükségesnek tartja a tandíj bevezetését a felsőoktatásban, de csak a képzési költség utólagos megfizetése útján!

Babarczy Eszter a Népszabadság 2006. június 17-i számában „Akkor inkább diplomásadót!” c. cikkében vitatja a tandíj utólagos megfizetetésének ésszerűségét. Mint írja „az Oktatási Minisztérium által javasolt utólag megfizetendő felsőoktatási tandíj bevezetéséről, sehogy sem értem miért lenne jó ez a rendszer.” Valóban igaza van, amikor azt írja, hogy „a Magyar Bálint által támogatott utólagos tandíj afféle félig lenyelt falat, adó, miközben nem mer adó lenni, tandíj, miközben nem mer tandíj lenni - és mindkettő hátrányait ötvözi, miközben egyik előnyeire sem számíthat.”

Célszerűbbnek tartaná diplomás adó bevezetését. „Akkor inkább legyen diplomás adó: a képzettek virtuális köztársaságának közteherviselése, olyasféle formában, mint az egyszázalékos rendszer. Versenyezzenek az egyetemek a diplomások jövedelemadójának két százalékaért: ez tenné őket érdekeltté abban, hogy jól bánjanak a diákjaikkal, és magas szintű, piacképes képzést nyújtsanak nekik. Ezt az adót kellene kiegészíteni egy teljesítményre ösztönző, nem pedig a teljes költség megtérítését célzó tandíjjal.” (Fából vaskarika! Mondanám én. De mit értsünk az alatt, hogy az egyetemek jól bánjanak a diákjaikkal?)

Mint írja jelenleg „a tanárt sem kényszeríti teljesítményre semmi, ha egyszer a diák túlélésre játszik - az utólagos tandíjfizetés egy cseppet sem segít.” (Tényleg összefügg egymással ez a két dolog?)

Szerinte „A költségtérítésnek csak az oktatás teljes piacosítása mellett van értelme - első lépésben ehhez privatizálni kéne az egyetemeket, és az államnak teljesen ki kellene vonulnia a felsőoktatás piacáról, el kellene engednie a póráz, amelyet az utóbbi időben inkább egyre rövidebbre próbál húzni. És természetesen második lépésben az államnak privatizálnia kéne a közoktatást és az egészségügyet, hiszen a közalkalmazotti bértábla nem fér össze azzal, hogy a képzésért költségtérítést kell fizetni, amely aztán nem jelenhet meg a szolgáltatás piaci értékében. Kétkedem benne, hogy Magyarországon ez járható út.”

Tehát lenne jó megoldás! A privatizáció! De ez Magyarországon nem járható út! Akkor inkább diplomás adó és ezt kiegészítő tandíj?

De miért nem lehet Magyarországon a jó megoldást bevezetni? Politikai harc miatt? Még akkor sem, ha pl. ez adócsökkentéssel járna? Vagy nem oldható meg az sem, hogy mint az egészségügyben tervezik, és részben meg is tették, hogy nem az egyetemeket, hanem csak azok működtetését (vagy ennek egyes részeit?) kellene privatizálni? Esetleg kísérletképpen egy-két egyetemen, vagy egyetemi karon? Vagy nincs is jó megoldás? A jelenleginél jobb megoldás sincs?

Miért nem lehet a kérdésről politikamentesen, őszintén beszélni? Miért kell az oktatás költségének finanszírozására mindenféle hibrid megoldásokkal kísérletezni? **Miért nem lehet kimondani, hogy a költséget fizessék azok, akik a szolgáltatást igénybe veszik? Hogy ne fizessenek azok, akik nem veszik azt igénybe? Nem ez kényszerítené versenyre az októkat, az egyetemeket?**

No, de ez csak az egyik kérdés, a finanszírozás kérdése. Pedig, mint arról már szó volt, itt sokkal többről van szó.

Ekler Gergely (a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája elnöke) a Népszabadság 2006. június 8-i számában megjelent Veszélyes vizeken c. cikke szerint hiba lenne csupán pénzügyi problémává silányítani a kérdést. (Igaza van!) Ugyanakkor kifejti, hogy „Igaz, hogy a hazai diplomások bérelőnye nemzetközi szinten is jelentős felsőfokú oklevéllel nem rendelkező honfitársaikhoz képest, ebből azonban az is következik, hogy

magasabb jövedelműkből több adót fizetve jelentősebb részt vállalnak a közterhek, pl. az oktatási kiadások viseléséből”. (Kiemelés tőlem)

Ez nagyon furcsa logika! Elismeri, hogy a diplomások bérelőnye nemzetközi szintet tekintve is igen magas a nem diplomásokhoz képest, de nem tartja indokoltnak a tandíj bevezetését, mert a diplomás majdan a magasabb jövedelméből több adót fog fizetni. (Vagyis utólagos tandíjfizetés, de az adó révén?)

De arra is gondolhatunk, hogy a magasabb jövedelemből a diplomás jobban is fog élni, hiszen jövedelmének csak egy részét fizeti be adóba, ugyanúgy, mint azok, akiknek nincs is diplomájuk, de pl. vállalkozók, sőt egyes vállalkozók, s a magasabb jövedelműkből szintén több adót fizetnek. Lehetséges, hogy a vállalkozásuk indítása szintén jelentős anyagi ráfordítást igényelt, s ehhez ösztöndíjat, sőt állami hitelt sem kaptak. **Ekler Gergely** logikája szerint tehát jogosan kívánhatnák el ezek a vállalkozók, hogy az állam (az állampolgárok) fizesse meg a vállalkozás beindításának a költségét, mivel a vállalkozás beindulása után magasabb lesz a jövedelmük és több adót fognak fizetni?

Szerinte az utólagos tandíjfizetés nem oldaná meg a felsőoktatás finanszírozásának a problémáját, s azt eredményezné, (mint Ausztráliában is megtörtént), hogy az állam évről - évre kevesebb pénzt adna a felsőoktatásnak, s a hallgatókra egyre nagyobb teher hárulna.

Azzal, hogy az utólagos tandíjfizetés nem oldaná meg a felsőoktatás finanszírozását, egyet lehet érteni, hiszen a jelenlegi tanítási költségek, csak évek múlva (inflálódva?) kezdenek megtérülni. Az viszont, hogy a hallgatókra egyre nagyobb teher hárulna-e, attól függ, hogy az állam már kezdetben ráterheli-e a hallgatókra a teljes képzési költséget, és a továbbiakban csak a tényleges költségemelkedéssel növekedik a hallgatókra háruló teher, vagy előbb csak költségek egy részét, s később mind nagyobb és nagyobb részét kell a hallgatóknak megfizetni.

Veszélyesnek tartja az államilag finanszírozott és a költségtérítéssel hallgatók egymással történő szembeállítását, hiszen a költségtérítéssel hallgatók jelentős része másoddiplomás képzésben vesz részt. Sőt szerinte igazságtalan volt a két kategória közötti átjárás tilalma, mert így a fizetős hallgatót semmi nem motiválja arra, hogy jól teljesítsen, s átkerüljön a támogatott körbe. (És fordítva?)

Ez tehát azt jelenti, hogy mind több hallgató kerüljön át a támogatott körbe, ha tanulmányi eredményeik emelkednek? (Tényleg csak akkor érdeke a hallgatónak a nagyobb tudás, ha az állampolgárok jobban a zsebükbe nyúlnak, s fizetik a képzés és a képzés ideje alatt a megélhetési költségeit, illetve annak minél nagyobb részét?)

Véleménye eszerint hiba lenne a felsőoktatás minőségéért annak ingyenességét felelőssé tenni, hiszen jelentősen csökkent az egy hallgatóra fordítható összeg, s az ösztöndíj már nem ösztönöz semmire, hiszen abból már nem lehet megélni. **(Tehát a felsőoktatás minőségéért az állampolgárokat terheli a felelősség, mert nem adnak nagyobb ösztöndíjat a hallgatóknak, amiből meg lehet élni?)**

De ha az ösztöndíj nem ösztönöz semmire, akkor meg minek? Talán az ösztöndíjnak biztosítania kellene a taníttatás összes költségét, sőt még a megélhetési költségeket is? No és milyen színvonalon? Sőt - szerinte - a normatív finanszírozás az intézményeket arra ösztönzi, hogy nagyobb legyen a finanszírozott hallgatói keretszám. (Akkor milyen finanszírozás kellene, ha nem normatív?)

Gyurcsány Ferenc a Népszabadság 2006. június 28-i számában a következőképpen nyilatkozik „éppen ideje, hogy összenyitottuk az állami meg a fizetős felsőoktatást. Megengedhetetlen, hogy a kevésbé tehető családok gyerekei vannak a fizetős oktatásban - mert azok a

középiskola végéig már kellő hátrányokat összeszedtek -, és a tehetősebbek messze felül-reprezentálta az ingyenesnek mondott állami egyetemeken. Aztán ha egyszer bejutottál, akkor hiába vagy kiváló, vagy éppen csak elégséges, már nincs út se fel, se le. Igazságos ez?”

Nem! Nem igazságos! Kérdés azonban, hogy ezt az igazságtalanságot, azáltal lehet-e, illetve lehet-e csak negligálni, ha az egyetemen lehetővé tesszük, hogy a kevésbé tehetséges gyerekek által a középiskolákban (sőt az általános iskolákban és a családi otthonokban) összeszedett hátrányokat sokszoros erőfeszítéssel leküzdő, ha egyáltalán leküzdeni bíró hallgató, jobb tanulmányi eredmény elérésétől kezdve ingyen tanulhat? Tagadhatatlan, hogy a mainál kevésbé igazságtalan megoldás. De még jobb lenne, ha tenni tudnánk azért, hogy a kevésbé tehetséges szülők gyerekei ne szedjenek össze ilyen nagy hátrányt? Ez viszont igen nehezen megoldható probléma, vagy valószínűleg egyáltalán nem megoldható meg. Csak az lehetne a megoldás, ha a legalacsonyabb fizetések, a munkanélküli segély, stb. olyan megélhetési lehetőséget biztosítanának, hogy minden gyerek egyformán, vagy közel egyformán hozzájuthasson mindenhez, ami tanulását elősegíti, és minden gyerek olyan családi háttérrel rendelkezzen, amely a mindennapi életben is ismereteket ad számára, valamint sarkal az ismeret megszerzésére. Ilyen nincs sehol a világon, és sajnos nem is lesz. Legfeljebb távlati célként tűzhető ki, hogy az életszínvonal emelésével, a jövedelemkülönbségek mérséklésével, a népesség nevelésével, tudásszomjának felkeltésével, illetve fokozásával, stb. mérsékeljük az egyes gyerekcsoportok hátrányos helyzetét.

Önmagában az is előrelépés, hogy a hátrányos helyzetük miatt fizetős kategóriába került hallgatók menet közben átkerülhetnek az államilag finanszírozott oktatásban résztvevők csoportjába, s természetesen ennek fordítottja is lehetséges. De ez a rendszer nem szünteti meg az igazságtalanságot, hiszen továbbra is lesznek anyagilag tehetségesek, akiknek a képzését az állam finanszírozza, és lesznek anyagilag hátrányos helyzetben lévők, akik kénytelenek fizetni képzésük költségeit, illetve e költségek egy részét.

De az is igazságtalan volna, ha a felsőfokú képzés mindenki számára ingyenes lenne. Mint **N. Kósa Judit** írja „A Fidesz 1988-as, hősi gesztusa, amellyel eltörölte a Bokros-féle tandíjat, így csak fokozta az igazságtalanságot: ajándékot adott azoknak, akik addig is kivételezett helyzetben voltak.” (Két lépés. Népszabadság 2006. június 28.)

A Népszabadság 2006. július 28-i számában „Fizetni kell a diplomáért” c. cikkben többek között a következőket találjuk: „Fer, vagyis fejlesztési részhozzájárulás. Ez az új felsőoktatási tandíj, ami **Pokorni Zoltán**, a Fidesz alelnöke szerint csakis egy az oktatási tárcánál megbuyt „szabad demokrata ügynök által adott elevezés lehet”.

A cikk két diagrammot közöl, annak bemutatására, hogy a képzés jelenlegi, illetve évek alatt kialakult szerkezete rossz. Az egyik bemutatja szakterületenként a pályakezdő munkanélküliek számát 2005. szeptemberi adatok alapján. E szerint szinte minden szakterületen túlképzés van, különösen pedig a pedagógus, a mérnök és a közgazdász szakmában. A másik diagram összehasonlítja szakterületeken a felsőfokú képzettek iránti igényt és a felsőfokú kibocsátást. A diagram az egészségügy kivételével mindenhol túlképzést mutat.

A cikk ismerteti a **Hiller István** miniszter által közölt új verziókat. E szerint mégsem utólagos hozzájárulás, hanem azonnali tandíjfizetés lesz a felsőfokú oktatásban. Az új rendszer csak a 2007-től beiratkozottakra vonatkozik, azonban, mivel a fizetendő összeg a tanulmányi eredménytől függ, - sőt a legjobbak tandíjmentességet kaphatnak -, az csak a második évtől, tehát 2008-tól esedékes. A tandíj összege az alapképzésben 105 ezer, a mesterképzésben 150 ezer forint. Ezt az összeget a felsőoktatási intézmények saját hatáskörben 50 %-kal emelhetik, vagy csökkenthetik. Tandíjmentességet kapnak a doktori képzésben, illetve az első felsőfokú szakképzésben részt vevők, valamint a hátrányos helyzetű hallgatók. A hallgatók legjobban teljesítő 15 százalékának szintén nem kell majd fizetnie, sőt, tanulmányi ösztöndíjat is

kapnak. A tandíj legkevesebb egyharmadát, maximum felét ugyanis tanulmányi ösztöndíjak kifizetésére, a fennmaradó pénzt pedig a fenntartásra kell fordítaniuk az intézményeknek. **Az állam a befizetett pénzből nem von el, az állami támogatás nem csökken.** A diákhitel összegét növelni kívánják. Az állami költségen és a költségtérítésen alapuló csoport között a tanulmányi eredményektől függően átjárás lehet.

A fenti elképzelés ismét azt fejezi ki, hogy a kormány nem mer elég bátran lépni, nem is léphet, mert az - az ellenzék szíves közreműködésével - végletekig felkorbácsolná az indulatokat. Marad tehát a toldozgatás-foltozgatás.

Tehát lesz tandíj és nem utólagos hozzájárulás. De ez nem tandíj lesz, hanem fejlesztési hozzájárulás! De milyen fejlesztéshez járul hozzá a ma hallgatója? A jövő hallgatóját szolgáló fejlesztéshez? Miért nem a jelenlegi, a saját idejére vonatkozó helyzet javítása, vagy költség viselése a cél? Az első évben nem kell fizetni? Tehát a hároméves képzésben két év, a kétéves képzésben egy év a tandíjfizetési kötelezettség! Bocsánat! Nem tandíjfizetési kötelezettség, hanem a fejlesztési hozzájárulás! A Fer, ami „nem Fer”! Nehéz kihagyni ezt a szójátékot, az ellenzék nem is hagyta ki. Na és minek az alapján változtathatják az összeget 50 %-kal a felsőoktatási intézmények? Csak úgy? Gondolomra? Vagy azért mert...”

De hogy itt nem fejlesztési hozzájárulásról van szó, azt az is mutatja, hogy „a tandíj egyharmadát, maximum felét ösztöndíjak kifizetésére, a fennmaradó pénzt pedig fenntartásra kell fordítani. Tehát fejlesztésre semmit! De az egyik hallgatótól tandíjat szed be az intézmény, hogy a másik hallgatónak ösztöndíjat fizessen? A gyengébb képességű (vagy hátránnyal induló, rosszabb, szegényebb körülmények között felnevelt) hallgató fizesse a jobb képességű (vagy előnnyel induló, jobb, gazdagabb körülmények között felnevelt) hallgató képzési költségét?

De minek kellett ezért megbolygatni az egészet, ha végül lényegében ugyanoda jutunk, ahol voltunk. Igazságtalanság, csak más formában!

Békási Sándor (orvostanhallgató, a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar Hallgatói önkormányzatának elnöke) a Népszabadság 200. június 6-i számában kifejti, hogy az orvosok képzése a legdrágább, egy szemeszter költségei túllépnek az egymillió forintot, tehát a tizenkét féléves képzés elérheti a nyolcmillió forintot is. A frissdiplomás gyakornokok fizetése havi bruttó 125-140 ezer forint.

Ez is mutatja, hogy itt nem a képzési költségek megfizetéséről, hanem valami másról van szó. Egy kevés pénz beszédéről.

Igen érdekes a Marketing Centrum ezer fő megkérdezésére alapozott felmérésének eredménye (Népszabadság 2006. július, 28). A felnőttek 62 %-a elfogadhatatlannak tartja a felsőoktatási tandíj bevezetését, s az utólagos megfizetést is 57 % ellenzi!

A tandíj bevezetése a megkérdezettek 27 %-a szerint elviselhető, de csupán 11 % javasolná ezt a kormánynak. Igen érdekes, hogy az érettségi nélküliek kétharmad számára elfogadhatatlan a tandíjemelés, a diplomások körében ez csak 49 %. A budapestiek 20 %-a kifejezetten javasolja a tandíj bevezetését, vidéken viszont ez csak 10 %, s kétharmaduk pedig elfogadhatatlannak tartaná ezt az intézkedést.

Ez mindenképpen érdekes. Tudatosult-e, a résztvevőkben, hogy a képzés költségét jelenleg minden állampolgár fizeti, függetlenül attól, hogy ezért kap-e valamit (tudást) vagy nem. Vajon akkor is ez lenne a felmérés eredménye, ha mindenki ismerné, hogy konkrétan mibe kerül neki mások képzése, s mennyivel többet fog keresni a képzettséggel rendelkező, mint Ő?

De mire is ez a nagy felhajtás tandíj ügyben? Mint **Lukács Péter**, a Felsőoktatási Kutatóintézet főmunkatársa megjegyezte: tandíj eddig is volt, csak nem éppen elvek mentén dőlt el, hogy kinek mennyit, kell fizetnie. (Mellékesen megjegyzem, hogy már ma is vannak nem kis számban olyanok, akik külföldi egyetemen tanulnak és megfizetik az ottani tandíjat.) Ez eddig egyetlen ponton múlt: azon, hogy az adott diák hány pontot ért el a felvételi vizsgán. Ezen az alapon a hallgatók csaknem fele fizetett tanulmányaiért, a többiek nem. (Népszabadság 2006. június 29. **Varga Dóra**: A tandíjból előbb lesz bevétel.) Jó elvnek tartja azt, hogy a hátrányos helyzetűek, illetve a jó tanulók tandíjmentességet kapnak. „**Orbán Viktor** vagy **Gyurcsány Ferenc** gyerekének azonban akkor is fizetnie kellene, ha zseni.” Szerinte a gazdag diákok tanulmányait még jó teljesítmény esetén sem kellene teljes egészében az államnak finanszírozni.

Máris felvetődik a kérdés, hogy hol húzzuk meg a gazdagság határát? És mi van, ha egyik ember bevallja, a másik nem vallja be gazdagságát? Abban egyetértek, hogy a drágább szakon magasabb tandíjat kellene megszabni. **Valójában az lenne az igazságos, ha mindenki annyi tandíjat fizetne, mint amennyibe a képzése kerül.** A hátrányos helyzetűeket viszont abban kellene segíteni, hogy ne legyen helyzetük annyira hátrányos, illetve, hogy számukra az állam megfelelő hitelfelvételi lehetőséget biztosítson.

Varga Dóra cikkében olvashatjuk, hogy **Hiller István** a tandíj bevezetését azzal is indokolta: nem tisztességes, hogy a lusta és a szorgalmas hallgató tanulmányai egyaránt 525 ezer forintba kerülnek az adófizetőknek. De vajon az tisztességes-e, ha a lusta, de könnyen tanuló hallgató kerül 525 ezer forintba az adófizetőknek, ugyanakkor a nehezebben tanuló, de az érdeklődését felkeltő tárgyakból szorgalmas, esetleg néhány tárgyból kiemelkedő, de más tárgyakból (amelyek kevésbé érdeklik) gyengébb hallgató tandíjat kell, hogy fizessen. Még akkor is igazságos, ha esetleg a néhány tárgyból kiemelkedő, de összességében közepes eredményt elérő hallgatóból lesz kiemelkedő tudós?

Milyen sok problémát vet fel az a sok csűrés-csavarás a tandíj ügyben, amikor is úgy akarunk tandíjat, hogy az ne látsszon tandíjnak. **De már a tandíjnak nem látszó tandíj bevezetésének** (illetve, mivel már úgymint be van vezetve, más elvek alapján történő megoldásának) **felvetése után rögtön maszatolunk, hogy az állami támogatás összege továbbra sem csökken, az adófizetők továbbra is változatlan összeggel támogatják a felsőoktatásban tanulókat.** Meddig tartható ez fenn? **Miért nem lehet kimondani, hogy mindenki fizesse meg azt a szolgáltatást, amit igénybe vesz, az állam (állampolgárok) senki helyett nem hajlandók megfizetni a tanítás költségeit, de hajlandók azt kamatozó hitellel támogatni, amit vissza kell fizetni.** Vissza kell fizetni abból a magasabb keresetből, amely lehetővé is teszi a visszafizetést és a megélhetést is.

Sőt külföldi egyetemre is lehet menni, tanulni, s erre is lehet hitelt felvenni. Meg a diploma megszerzése után külföldre is lehet menni, dolgozni, és lehet jól keresni, s felvett hitelt onnan törleszteni, a magyar hazának hírnevet szerezni. (Rögtön kijelentem, hogy nem kívánom külföldre zavarni a magyar diplomásokat, de nem is ellenzem, hogy valaki - esetleg csak egy ideig, vagy akinek úgy tetszik végleg - külföldön vállaljon munkát és tapasztalatokra, új ismeretekre, stb. és anyagiakra tegyenek szert.)

Attól sem félek, hogy a tandíj általános bevezetése, illetve a felsőoktatási tanulmányok önköltségesé tétele, kiegészítve tanulmányi hitel felvételének lehetőségével visszavetné a felsőoktatási intézményekben tanulók számát. Mint **Szászi Júlia** írja Bécsből (Az Ausztriai tandíj nem riasztotta el a diákokat c. cikkében. Népszabadság 2006. június 30.) „Nem igazolódtak azok a félelmek, hogy az öt évvel ezelőtt, bevezetett felsőoktatási tandíj megtizedeli majd az ausztriai egyetemeken tanulók számát, viszont az intézkedésnek nyoma sincs.” Tehát nem enyhült a zsúfoltság az egyetemeken. Ausztriában mindenki tanulhat egyetemen, nem

csak az osztrák állampolgár, hanem az Európai Unió bármely országának állampolgára) aki érettségivel rendelkezik. (Csak mellékesen jegyezném meg, hogy Magyarországon majd térítésmentesen tanulhat a magyar állampolgárok adójából fenntartott felsőfokú intézményekben valamennyi EU ország állampolgára is?) Mint írja „Öt évvel ezelőtt kétségbeesett tüntetések kísérték az évi 720 eurós tandíj bevezetését: az intézkedéssel **Wolfgang Schüssel** néppárti-szabadságpárti kormánya olyan előnyt vett el, amelyhez az osztrákok a több évtizedes szociáldemokrata irányítás alatt hozzászoktak, s amelyekre büszkék voltak.

Mi történt? Tényleg? Megfordult a világ? Ott a jobboldali kormány vette el a tandíjmentes oktatási lehetőséget, s bevezette a tandíjat? Itt meg nálunk a baloldali kormány akar tandíjat bevezetni, és a jobboldali pártok ellenzik? Vagy mégsem erről van szó? Hiszen tandíj eddig is volt, csak „nem éppen elvek mentén dőlt el, hogy kinek mennyit, kell fizetnie.” Talán arról van szó, hogy az állam éppen ne a hátrányos helyzetben lévő hallgatók tandíját fizesse, hanem azokét, akik legkevesbé szorulnak rá arra?

Lehetséges, hogy az állami finanszírozás fenntartása, sőt növelése mellett vannak mindazok, akik jelenleg felsőoktatási intézmények hallgatói, vagy azok a szülők, akiknek gyermekei felsőoktatási intézményekben tanulnak „állami költségen”. De vajon, ha tudatosan belegondolnak, az állami finanszírozás mellett vannak-e azok, akik (esetleg alacsony bérért) dolgoznak, nem végeztek, és már nem is végeznek egyetemet, vagy akiknek gyerekei nem végeztek és/vagy nem is fognak végezni egyetemet?

De mit felelne a két csoport, ha egymással szemben ülnének, és feltennék a kérdést, hogy az előbbi csoport tanítási költségeit csak azok fizessék-e, akik a felsőoktatási intézményekben tanulnak, és természetesen a diplomaszerzés után ennek megfelelően nagyobb bért fognak kapni (L. **Ekler Gergely**)? Vagy osszák meg a költségeket, és fizessék a tanítás költségeit azok is, akik nem végeznek és/vagy nem végeztek és nem is fognak végezni egyetemet és ezért életük során mindvégig sokkal kevesebb, és a diplomásokhoz viszonyítva egyre kevesebb bért kapnak.

Vajon a felsőoktatási intézmény hallgatói és szüleik oda állnának-e a kiskeresetű, nem diplomás dolgozó, vagy nyugdíjas elé, és a szemébe mondanák-e, hogy fizess Te is a diplomám, illetve gyerekeim diplomájának megszerzési a költségét, hogy aztán én, nagyobb fizetést kapjak, illetve gyermekem nagyobb fizetést kapjon.

Vagy, ha megfordítanák a kérdést, és azt úgy tennék fel azoknak, akik most egyetemen tanulnak, hogy Te most ne tanulj az egyetemen, hanem tanuljon más valaki. Te pedig legyél kiskeresetű dolgozó, de Te is fizessd annak a tanítási költségeit! Mert a kérdés (csupán pénzügyi oldalról tekintve) alighanem így vetődik fel.

De milyen érdekes! A tandíjfizetés ellen erőteljesen lépnek fel pártok és civilszervezetek! Követelik, hogy a tandíjat ne azok fizessék, akik annak hasznát látják, hanem mindenki! Kiskeresetűek, nyugdíjasok, rokkantak, betegek, stb. De nem igen látni sehol erőteljes fellépést a kiskeresetűek, nyugdíjasok, rokkantak, betegek, stb. érdekében, hogy azokat a gyakran jómódban élők tandíjának a fizetése alól mentesítsék.

Aztán 2006. július 25.-én a parlament elfogadta a tandíj, illetve fejlesztési hozzájárulás bevezetését. A Fidesz kijelentette, hogy az alkotmánybírósághoz fordul, valamint ki tudja még milyen eszközökhöz, hiszen ma még nem ismerjük az Orbán Viktor által kéthetes fejtörés eredményeként összeállított tervet. A hallgatói szervezet demonstrációt helyezett kilátásba.

Sajnos a tandíjjal kapcsolatban a parlament által hozott döntés nem oldja meg a problémákat.

Egy igazságtalan rendszert felváltott egy másik igazságtalan rendszerrel. (Most az egyik hallgatótól beszedett tandíjból, ad a másik hallgatónak. Az sem biztos, hogy a „szociális helyzete miatt rászoruló” hallgató valóban rászoruló, hiszen ismerjük, hogy számos lehetőség van ennek kijátszására is.)

Nem oldja meg a költségvetési problémák enyhítését sem, hiszen a beszedett tandíjból az állam nem vesz el, az az egyetemnél marad, és ösztöndíjra, meg fejlesztésre (vagy működési költségekre?) használják, s az állam az egyetemeknek nem ad kevesebbet, mint eddig.

A felsőoktatás hatékonyságát pedig különösen nem oldja meg, továbbra is marad a telhetetlen zsák, az állam (a nép) adjon még többet és többet a felsőoktatásnak.

Úgy tűnik, hogy az ellenzék és az ellenzéki civil szervezetek nagy ellenállása miatt a kormány nem volt elég bátor, nem mert, a felsőoktatásban gyökeres fordulatot eredményező intézkedést hozni. Érthető ez, de ettől függetlenül nem hoz megoldást.

Úgy tűnik ebben a kérdésben is feje tetejére állt a világ Magyarországon. Azok húzzák be szégyenlősen és bátortalanul a nyakukat, akiknek igazuk van. Azok húzzák be szégyenlősen a nyakukat, akik a paternalista állam által hozott igazságtalan intézkedést meg akarják változtatni. Akik ellene vannak annak, hogy a (gyakran tehetősek által igénybevett) tandíjat azok fizessék meg, akik a felsőoktatási intézmények szolgáltatásait igénybe veszik, s akiknek később ebből jelentős hasznuk származik, és ne fizessék azok a nyugdíjasok és kifizetésből élők, akik nem veszik igénybe ezt a szolgáltatást. Ugyanakkor nagy hangerővel, szégyentelenül harcolnak mások azért, hogy a tandíjat a kiskeresetű, és kisnyugdíjas is fizesse, annak ellenér, hogy nem veszi igénybe a felsőoktatási intézmények szolgáltatásait. Micsoda furcsa, fonák dolog!

A történelmi fejlődés úgy alakult, hogy az állam mind több és több pénzt szed be az állampolgároktól, s ebből finanszírozza az államapparátus, a honvédelem, stb. költségeit, s ebből a beszedett pénzből osztogat kinek mennyit, kénye - kedve szerint.

Nem csak az oktatási költségeket viseli, hanem osztogat vállalatoknak, pártoknak, egyházaknak, alapítványoknak, társadalmi és vallási szervezeteknek, illetve közösségeknek, mindazoknak, akik azt ki tudják maguknak követelni, no meg a tűzhöz közelieknek, stb. De jól van ez így?

Biztosan nincs jól, de mit lehet tenni? Egyrészt ez évszázadokon keresztül így alakult ki. Másrészt ez így van, nem csak Magyarországon, hanem az egész világon. S ha Magyarország nem ad például vissza nem térítendő támogatást, adókedvezményt, vagy adómentességet, stb. vállalatoknak, akkor ad egy másik ország, s a vállalatok (a külföldi és a belföldi cégek is) oda mennek, ahol nagyobb kedvezményt kapnak. S ha lejár a kedvezmény ideje, s azt nem hosszabbítják meg, a vállalat szedi a sátorfáját és átmegy más országba.

Ennek ellenére próbáljunk meg elképzelni egy olyan világot, (országot), ahol alkotmány írja elő, hogy az állam az állampolgároktól beszedett pénzből térítésmentesen csak (!) mire, milyen célra adhat. Csak arra adhatna, amit az állampolgárok az alkotmányban megszavaznak. Adhat a honvédelemre, a belső rend védelmére, meghatározott szociális kérdések megoldására, stb. De csak arra, amit az alkotmány előír! Semmi másra!

Aztán természetesen az állampolgár ezen túlmenően és ettől függetlenül, adózott jövedelméből(!), kedvezmények nélkül, és önszántából, adhatna bárkinek, pártnak, egyháznak, alapítványnak, társadalmi és vallási szervezetnek, oktatási és kutatási intézménynek, stb. Ebbe az állam nem szólna bele.

Igaz ez esetben az állampolgárok által szükséges befizetések (adók, illetékek, stb.) minimálisra csökkenhetnének. Igen **jelentősen csökkenne az államapparátus létszáma, hiszen feladatai is nagymértékben csökkennének.** (Mennyi munka kell jelenleg az állampolgároktól történő pénz beszedésének és kiosztásának az adminisztrálására?!)

De ebben az esetben **jelentősen csökkenne a politikai harc is**, mert csökkenne a politika szerepe az anyagi javak megszerzésében, az osztogatásban, a kiváltságok biztosításában, stb.

Bizonyos, hogy a kormány (legyen az bármilyen színű) a nemzetközileg kialakult feltételek szorításában van, nem tehet meg mindent e feltételektől függetlenül. Ezért például nincs lehetősége arra, hogy jelentős lépéseket tegyen a vállalatoknak biztosított térítésmentes támogatások, adókedvezmények stb. tekintetében.

Bár, ki tudja, hogy milyen hatása lenne annak, ha minden ilyen támogatás megvonása mellett, de igen alacsony és kiszámítható vállalati adózás, vagy talán teljes adómentesség esetén nem lenne-e kifizetődő a vállalatoknak az országban való működés.

Ha például a 2005. évi költségvetési előirányzatot tekintjük, a gazdálkodó szervezetek költségvetési befizetései közel ezermillió forintot (tehát 20 %-ot) tettek ki, s körülbelül ugyanennyi volt a gazdálkodó szervezeteknek nyújtott támogatás is, akkor itt legfeljebb annyi történt, hogy egyik vállalattól a másikhoz történt átcsoportosítás.

E mellett természetesen adhatna az állam pénzügyi támogatást, építkezéshez területet, stb. is, de nem térítésmentesen, hanem pénzért, vagy kamatozó hitelre. Térítésmentesen semmit!

Biztos, hogy ez rossz lenne a vállalatoknak, legyenek azok belföldiek, vagy külföldiek?

Mindezeket természetesen mérlegelni kellene, előtanulmányokat készíteni, számításokat végezni, modellezni, stb., annál inkább, mivel ez, mint arról már szó volt nem független a külső körülményektől.

Van azonban olyan terület, ahol a kormányok, a külső körülményektől függetlenül, jelentős lépéseket tehetnek. Ilyen például az egészségügy és az oktatás.

Az egészségügyről csak mellékes megjegyzésként annyit, hogy a térítésmentes orvosi ellátás valószínűleg nem tartható fenn sokáig. De mi is lenne, akkor, ha az egészségügy fizetős lenne? Ha mindenki megfizetné (megelőlegezné) a teljes költséget, s a biztosító a költségeknek, a biztosított által befizetett járulék nagysága szerint meghatározott százalékát, visszatérítené a betegeknek?

Bizonyos, hogy jelentősen csökkenne, vagy valószínűleg meg is szűnne az a jelenlegi gyakorlat, amikor a valóságosnál kevesebb bért jelentenek be, vagy a fekete gazdaságban nem is jelentenek be bért, s az egyén nem fizet egészségbiztosítási járulékot, de igénybe veszi az ingyenes egészségügyi ellátást. Mindenkinek érdeke lenne egészségbiztosítási járulék fizetése, mégpedig minél nagyobb összeggel. Valahogy úgy működne ez, mint az autóknál a casco, vagy mint a lakásbiztosítás.

Megjegyezhető ezzel kapcsolatban, hogy lennének olyan emberek, akik képtelenek megfizetni (még megelőlegezni is) a költségeket. Ez azonban áthidalható lenne szociális igazolással (valamikor a harmincas években szegénységi bizonyítványnak nevezték), amikor a beteg nem fizetne, hanem közvetlenül a biztosító térítené meg a költségeket. (A fenti gondolatmenet részletes kifejtésétől eltekintek.)

Visszatérve a felsőoktatás kérdéseihez. A tandíjkérdésben fellángoló vitában sokan nyilvánítanak véleményt, s azok jelentős mértékben függenek a véleményt nyilvánító politikai nézetétől, valamint helyzetétől (felsőoktatási intézmények hallgatója, illetve hozzátartozója, diplomával rendelkező, vagy nem rendelkező kiskeresetű dolgozó, munkanélküli, nyugdíjas, stb.).

Vannak közöttük, akik csak a hallgatói életet ismerik, vannak, akik a dolgozóit, stb. de gyakran csak egy adott szempontból rendelkeznek ismeretekkel.

Úgy érzem, hogy a véleményem kifejtése a vitában, helyzetemnél fogva olyan ember véleményét jelentheti, aki saját, hosszú évek alatt szerzett tapasztalatai alapján, komplex módon, politikai elfogultság nélkül képes a kérdésben megszólalni.

Politikai elfogultsággal annál inkább nem vagyok vádolható, hogy most ugyanazt mondom, amit évtizedekkel ezelőtt mondtam, amikor még a jelenlegi pártok csirájukban sem voltak meg, s véleményem máig sem változott.

A velem egykorú, hasonló sorsú szegény családba született fiataloknak, gyakran már az egyetemi tanulmányaik előtt dolgozniuk kellett. Nem is gondolhattak arra, hogy egyetemet végezzenek. Azonban voltak, akik munka mellett érettségiztek. Aztán döntöttek! Jelentkeztek az egyetemre, azzal az elhatározással, hogy szüleiktől támogatást nem várhatnak, el kell tartaniuk saját magukat, mert csak így végezhetik el az egyetemet. Szociális ösztöndíjat, valamint tanulmányi ösztöndíjat kaptak.

Én kitűnő tanulmányi eredményeim következtében az egyetemen - az akkori időkhöz képest - jelentős ösztöndíjat, Népköztársasági Ösztöndíjat kaptam. Az ösztöndíj mellett munkával is kerestem. Mint tanszéki demonstrátor csaknem a tanársegédékével megegyező oktatói munkát végeztem, s ezen túlmenően is vállaltam oktatást. Évfolyamtársaimhoz hasonlóan nem riadtam vissza a nehéz fizikai, rakodó munkától sem. (Hozzá voltam szokva.) E mellett eredményesen tevékenykedtem, és díjat is nyertem tudományos diákköri munkámmal. Segítettem hallgatótársaim tanulását is. Vizsgák előtt felkészítő csoport foglalkozásokat tartottam, ahol néhány óra alatt a teljes vizsgaanyagot összefoglaltam és a felvetett kérdésekre válaszoltam. Ezek önkéntesek voltak, de sokan vettek részt a foglalkozásokon, egyenesen kikövetelték ezeket. Volt olyan évfolyamtársam, aki bevallotta, hogy Ő nem tanult semmit, csak ezeken a foglalkozásokon vett részt és hármásra, négyesre vizsgázott.

Megjegyzem, hogy én sem sokat tanultam. Az előadásokon mindég részt vettem, figyeltem, jó jegyzetet készítettem, s ez gyakran elég is volt a jeles vizsgaeredményhez. Nem is voltam megelégedve a színvonallal. Gyakran mondtam, hogy ennyi tanulással nekem legfeljebb közepes eredményt kellene elérni. Vagy még azt sem.

Bizonyos, hogy a harmincas években, nem érettségizhettem volna, s nem folytathattam volna egyetemi tanulmányokat, mint ahogy számos jelenleg magas pozícióban lévő diplomás ember sem lett volna képes erre, a magas tandíjak és egyéb költségek miatt. Bizonyos, hogy sem Gyurcsány Ferenc, sem Orbán Viktor nem szerezhették volna diplomát. S nem szerezhették volna diplomát számos tudós akadémikus, professzor, orvos, bíró, ügyvéd, közigazdász, tanár, stb. sem.

Szerencsétlenségemre (vagy inkább szerencsémre?) 1957 tavaszán kaptam meg a diplomámat. Arra kilátásom sem volt, hogy el tudjak helyezkedni. Kerestem ugyan állást, de azt a feleletet kaptam, hogy „ellenforradalmár egyetemistákkal nem szívesen dolgoznánk együtt”. Erre feladtam.

Nagy öröömre szolgált, amikor az egyetem - általam nagyra becsült - tanszékvezetőjétől (és dékánjától) táviratot kaptam, hogy alkalmazna tanszéki gyakornokként, s ha elfogadom jelentkezsek nála. Természetesen örömmel elfogadtam!

Aztán végigjártam az oktatói létra fokait, tanársegéd, adjunktus, docens, tanszékvezető egyetemi tanár (két egyetemen is), intézetigazgató, és hat évig rektor.

Végigjártam a megszerezhető tudományos fokozat lépcsőit is, egyetemi doktor, kandidátus, tudomány doktora.

Magyarországon és külföldön több szakkönyvem, egyetemi tanulmányi jegyzetem, szakcikkem jelent meg. Előadásokat tartottam belföldön és külföldön tudományos konferenciákon, szerveztem nagyszabású tudományos konferenciákat.

Új, korszerű tantárgyakat honosítottam meg az egyetemen, jelentős részben az általam elért tudományos eredményekre alapozva.

Széleskörű gyakorlati szaktanácsadói munkát végeztem, (külföldön is), s ezek bizonyítottan sok százmillió forint jövedelmet eredményeztek vállalatoknak. E mellett jelentős bevételhez juttatták az egyetemeket, kutatóintézeteket és munkatársaimat is. Az így keletkezett többletjövedelmeket számításba véve, nyugodtan kijelenthetem, hogy ezek sokszorosán meghaladták az életem során felvett ösztöndíjak, fizetések és jutalmak, valamint az eddig felvett nyugdíjaim összegét. S akkor még nem is számítottam fel az általam befizetett adót! E szerint viszont ingyen végeztem az oktatói és a tudományos munkát, új tananyagok kidolgozását és bevezetését, korszerű technikai eszközök megszerzését, stb., sőt mindezekért még én fizettem. Nyugdíjba vonulásom után pedig létrehoztam egy alapítványt, az egészségügy, a tudomány és oktatás támogatására, amely állami támogatás nélkül segített, ahol csak tudott.

Mindezeket csak azért tartottam szükségesnek leírni, hogy bizonyítsam, hogy ismerem a felsőoktatás világát. Ismerem a hallgatói életet, az oktatói életet és munkát, a tudományos életet és a tudományos munkát, az egyetemi szervezeti kereteket és az egyetemi gazdálkodást, az emberek gondolkodását, szorgalmát, vagy a szorgalom hiányát, az emberek tehetséges, vagy tehetségtelen voltát, a feszültségeket és indulatokat, stb. stb. Politikailag is semlegesen tudom nézni a világot.

Az úgynevezett szocializmusban tehát nem volt tandíj a felsőoktatásban, sőt a tanuláshoz ösztöndíjat biztosítottak. Természetesen nem is fizették meg a diplomás embereket. „Ingyen kaptad a diplomát, köszönd meg a pártnak! Köszönd meg az államnak! Elégedj meg a kevés bérrel!” Van benne valami!

Paradox módon most a baloldali pártok kívánják megszüntetni ezt a rendszert, felszámolni a paternalista államot, a jobboldali pártok pedig ragaszkodnak a rendszer fenntartásához! Ismét felvetődik a kérdés, hogy mi áll ennek a hátterében. Csupán populisták, politikai fogás, vagy felcserélődtek a szerepek?

Az a véleményem, hogy - mint már említettem - a kormány eltökéltnak mutatkozik a tandíj bevezetésére, de nem jól közelít a kérdéshez, és nem jól kommunikál. Szerintem **a felsőoktatásban nem csak a tandíj bevezetése a fontos, és a tandíj bevezetése elsősorban nem pénzkérdés, és talán nem is elsősorban a költségvetési problémák enyhítését (kell, hogy) szolgálja. Komplexebb problémával állunk szembe.**

Nyugodtan merem állítani, hogy a felsőoktatás jelenlegi rendszere úgy rossz, ahogyan van!

Egy rendszer, amelynek működése csupán a rendszerben lévő emberek hozzáállásától, jóakaratótól függ, még akkor sem lehet jó, ha a rendszerben a legkitűnőbb, legambiciózusabb, leglelkiismeretesebb emberek tevékenykednek. Olyan rendszer, amely működésének a finanszírozása működésétől és teljesítményétől függetlenül, teljesen, vagy döntően kívülről történik, nem lehet hatékony. Az ilyen rendszer csakis telhetetlen zsákként viselkedhet.

A politikai vita véleményem szerint most arról szól, hogy maradjon-e a „szocializmusból” megörökölt, senkit semmire nem ösztönző, az egészséges verseny kibontakozását és az oktatás színvonalának emelését akadályozó oktatási rendszer, vagy azt egy új, a

társadalmi változásokhoz igazodó, egészséges versenyt kibontakoztató rendszerrel kell felváltani.

Az alapvető kérdés nem a tandíjfizetés, ami egyébként ma is létezik, hanem a felsőoktatás minősége. A felsőoktatási intézményeket üzemeltetni kell, s az üzemelés költségeit valakiknek (az állampolgároknak, vagy a felsőoktatási intézményt igénybevevőknek) fizetni kell. Nem is az lenne az alapvető kérdés, hogy ki fizesse, hanem az, hogy attól függően, hogy ki fizeti, jelentősen változik a felsőoktatás színvonala, belső szerkezete, tevékenysége, stb. A jelenlegi rendszer konzerválása egy gyenge színvonalú, rosszul gazdálkodó felsőoktatás konzerválását jelenti, amelyben semmi nem ösztönzi az oktatókat sem az oktatás, sem a tudományos kutatómunka színvonalának emelésére, és semmi nem ösztönzi a hallgatókat a színvonalasabb tudás elsajátítására.

Amennyiben a felsőoktatási intézmények saját bevételeikből tartanák fenn magukat, verseny bontakozna ki közöttük, a magasabb színvonalért. A hallgatónak is az lenne az érdeke, hogy az elismertebb intézményben szerezzon diplomát, s ez is versenyre sarkalná az intézményeket. Az sem lenne baj, ha néhány intézménynek be kellene zárnia kapuit, mert alacsony színvonal miatt nem lenne hallgatója. Meg az sem, hogy az intézmények kénytelenek lennének megszabadulni a gyengébb teljesítményt adó oktatóktól. De az is biztos, hogy az intézmények racionálisabb gazdálkodásra kényszerülnének.

Az úgynevezett szocializmusban kialakított rendszer valóban nem ösztönöz senkit, semmire! Telhetetlen zsák! Kizárólag arra ösztönöz (ha ösztönöz), hogy az állam, illetve az állampolgárok minél több pénzt fektessenek be a felsőoktatásba. Növelni kell a hallgatói létszámot! Növelni kell az ingyenes képzésben részesített hallgatók számát! Növelni kell az ösztöndíjat! Növelni kell a tanári létszámot! Növelni kell a nem tanárok, a kiszolgáló személyzet létszámát! Növelni kell a béreket! Növelni kell a költségkeretet! Növelni kell a műszerezettséget, a korszerű, drága műszerekkel való ellátottságot! Növelni kell az épületek építésére és korszerűsítésére fordítható összeget! Növelni kell....! Tehát mindent növelni kell! Több és több pénz kell! Nincs felső határa az igényeknek!

S mindez politikai harccá, konfliktussá válik! Bármelyik pillanatban politikai kérdéssé tehető! Ki nem csatlakozna az ilyen követelésekhez? Adjon az állam mindenre több pénzt!

Ilyenkor sokan nem gondolnak arra, hogy ezt a több pénzt nem az államtól, hanem az állampolgároktól követeljük! Konfliktus konfliktust követ!

De kinek jó ez?

Az állampolgároknak biztosan nem! De alkalmas esetleg a hatalom, az osztogatási lehetőség megszerzésére!

De vajon hatékonyan használjuk-e fel az állampolgároktól a felsőoktatásba átcsoportosított pénzt, ha az adott rendszer nem ösztönöz semmire?

2. Mire ösztönöz a térítésmentes képzés a felsőoktatásban?

E fejezetben leírtakat nem most fogalmazom meg először, hanem, mint azt a mellékletek bizonyítják már 1988-ban vetettem papírra és hoztam nyilvánosságra. Igaz ezek a gondolatok évekkal azelőtt is foglalkoztattak, de akkor még bennem sem kristályosodtak ki eléggé. Meg aztán értelme sem lett volna. Elvesztek volna, s 1988-ban is elvesztek, mint vesztek az akkori időkben más kezdeményezéseim is. Annyi haszna volt azonban, hogy legalább kiírtam magamból. Ez is valami.

2.1. Az irányító szervek érdekeltsége

Az irányító szerveknek, a „Főhatóságnak”, illetve azok vezetőinek és dolgozóinak nincs érdekeltsége. Állásuk, fizetésük nem függ a felsőoktatási intézmények oktatási, tudományos színvonalától, gyakorlati kapcsolataitól, eredményességétől. Egyáltalán nem függ a felsőoktatási intézmények működésétől. Érdekeltségük abban van, hogy a felsőoktatási intézmény „problémamentesen” működjön. Ne történjenek ott olyan események, amelyeket esetleg a média, mint rossz példát szellőztet meg.

Meg abban lehet érdekeltségük, hogy befolyást tudjanak gyakorolni a felsőoktatási intézményre. Ezt meg is tehetik, amennyiben Ők határozzák meg, hogy adott felsőoktatási intézmény mennyit kaphat a felsőoktatásra rendelkezésre álló pénzügyi keretektől, a hallgatói keretektől, a tudományos kutatásra fordítható keretektől, hogy a felsőoktatási intézmény hány egyetemi tanárt, egyetemi docenst, stb. nevezhet ki, stb.

Ez viszont mindenképpen azt eredményezheti, hogy a felsőoktatási intézmény, függőségbe kerülhet az irányítószervvel, illetve annak vezetőjével, dolgozóival, csorbulhat önállósága.

Sőt a függőség tovább terebélyesedik, s az intézmény bizonyos mértékig függőségbe kerül a pártoktól is. Attól függően, hogy milyen színű kormány van hatalmon, változhat az intézmény anyagi ellátottsága, tudományos rangja, elismertsége, stb.

Az irányító szerv elvileg az államot képviseli, akkor, amikor a felsőoktatásra rendelkezésre álló keretet elosztja az intézmények között. Ugyanakkor a felsőoktatási intézmények, vagy adott felsőoktatási intézmény érdekeit tartja szem előtt, akkor, amikor a tárca még több pénzt, beruházási lehetőséget, stb. sürget a kormánytól, a felsőoktatás, vagy adott felsőoktatási intézmény számára.

Tekintve, hogy a felsőoktatási intézmények költségvetési szervezetek, s pénzügyi ellátásukat döntően az állam (az állampolgárok) biztosítja, ami mindenképpen konfliktusokat okozhat a felsőoktatási intézmények és az állam között, ami szükségképpen a politikai harc eszközévé válhat.

Az ellenzéknek, bármilyen színű legyen is, érdeke bizonyítani a kormány tehetetlenségét, rosszindulatát, politikai elfogultságát, stb., érdeke támadni a kormányt. Ha nem ad több pénzt a felsőoktatásnak, vagy adott felsőoktatási intézménynek, akkor azért, ha ad, akkor azért. Az egyik esetben a szűklátókörűség, a szűkmarkúság, a részrehajlás, a másik esetben pedig a pazarlás, a költségvetés teherbíró képességéhez mért túlköltekezés, stb. vethető fel.

Amennyiben a felsőoktatási intézmények nem lennének költségvetési szervek, hanem kiadásait bevételeikből kellene fedezni, akkor az irányító szervek és a pártok, politikai szervezetek nem szólhatnának bele a felsőoktatás belső életébe, vagy legalábbis ennek a lehetősége a minimálisra csökkenne. Nem lenne hallgatói létszámkeret, nem lenne képes beleszólni a politika az intézmény életébe, stb.

Az irányító, csak a törvények és a rendeletek előkészítését, valamint azok betartásának az ellenőrzését végezné, tehát feladatai és létszáma a jelenleginek a töredékére csökkenhetne.

2.2. Az intézmények, illetve az intézmények vezetőinek érdekeltsége

Az intézményeknek, illetve az intézmények vezetőinek (egyetemi, kari, intézeti, tanszéki, gazdasági, stb. vezetés) a helyzete, fizetése, megbecsülése, előrehaladása, stb. szintén nem az intézmény működésének a színvonalától függ.

Munkájukat tulajdonképpen csak önbecsülésük és ambícióik határozzák meg. Az ambiciózus, lelkiismeretes vezető túlhajszolt, hiszen az intézmény irányítása és ügyes-bajos dolgainak az intézése mellett, nem hagyja abba az oktatást és a tudományos munkát, a szakcikket, tananyagok írását sem, sőt, ha lehet, példát kíván mutatni e területeken is.

A lazább, vagy kevesebb terhet elviselni képes vezető viszont vagy az oktatást és a tudományos munkát hanyagolja, vagy az intézmény vezetését, vagy mindkettőt.

Érdekeltség nincs! Legfontosabb érdekük lehet, hogy minél több állami (állampolgári) pénzt kiharcoljanak a hozzájuk tartozó szervezetek számára.

Sőt esetenként ellenérdekeltek! Nehogy konkurens legyen velük szemben, aki esetleg veszélyeztetni pozíciójukat, esetleg az övéknél nagyobb szakmai elismertségre tehet szert.

Megtörtént, hogy a fiatal adjunktust (nála idősebb, már docens tanszéki dolgozó áskálódásának eredményeként) a tanszékvezető raportra rendelte.

Kifejtette, hogy már régebben akart vele beszélni, mert szerinte túl sokat dolgozik. Vigyázzon jobban az egészségére! Nem kell olyan sokat dolgozni!

A fiatal kolléga azt válaszolta, hogy Ő bírja a munkát, nem erőlteti túl magát, de szereti a szakmáját, s nem tehet róla, ha valami új gondolata támad, az nem hagyja nyugton, amíg meg nem oldja.

Egy idő múlva aztán kibújt a szög a zsákból. A tanszékvezető kifejtette, hogy nem jó az, ha egy fiatal oktató új szakterületeket tár fel, s ezekből fakultatív oktatást indít.

Tehát bűn volt új tantárgyat bevezetni az oktatásba, még fakultatív tárgyként, fizetés nélkül is.

A fiatal oktató próbálta indokolni, hogy ezek igen korszerű ismeretek és mindinkább teret fognak hódítani, és szükségessé fognak válni gyakorlatban, s Ő ezt szakmaszeretetből teszi, s nem kér érte semmit, stb.

De úgy hallom, - mondta a tanszékvezető - hogy egyszerre két szakcikket is írsz! (Itt ismét kibújt a szög a zsákból, hogy a tanszékvezetőt valaki hergelte. Nyilván az, aki addig is nem egyszer megtette azt.) Vigyázz, mert a többiek ellened fordulnak! Te leszel a mérce! Ez pedig nem tetszik Nekik! (Tehát innen fúj a szél!) Tulajdonképpen igaza volt! Csak ez később, sok évvel ezután következett be! Akkor már a volt tanszékvezető nem élt, s végül éppen a tudományokban és az oktatásban nem jeleskedő, áskálódó oktató lett a tanszékvezető.

Aztán egy másik eset. Két tanszék oktatása egymással kapcsolatban van. Az egyik az elméletet és az alkalmazást oktatja, a másik a módszertant. Átfedés van a két tantárgy között, hiszen az elméletet és az alkalmazást esetenként alá kell támasztani, bizonyítani kell megfelelő módszerek felhasználásával, a módszertani oktatást pedig verifikálni kell elméleti tételekkel és alkalmazási példákkal.

Csak hogy a módszertant oktató tantárgy oktatói tananyagukat fejlesztik. Jelentős és eredményes tudományos munkát is végeznek, s ennek eredményeképpen új módszereket dolgoznak ki, sőt új elméleti tételeket is megfogalmaznak. Az elméletet és az alkalmazást oktató tanszék viszont a fejlődésben megreked.

Mi lesz ennek a következménye? Az, hogy az elméletet és alkalmazást oktató tanszékvezető többször felkeresi a másik tanszéket, s szóvá teszi, hogy a hallgatók azt beszélnek, hogy az Ő tanszéke megrekedt, elavult ismereteket oktat, s a módszertant oktató tanszék oktatja a korszerűt. Az Ő tanszékét ez sérti.

Mi csak módszertant oktatunk, mondta a másik tanszékvezető. Ez nem lehet sértő. Még akkor sem lehet sértő, ha az általunk oktatott ismeretek nagyjából az én saját tudományos eredményeimre alapozódnak. Vegyék át, tanuljátok meg ezeket a korszerű módszereket és alkalmazzátok. Dolgozzatok ki korszerű elméleti tételeket és alkalmazási ismereteket.

Folyt a huzavona. A rendszerváltást megelőző utolsó években aztán úgy adódik, hogy az elméleti tanszék oktatói nagy szerephez jutnak. Innen kerül ki a rektor, a dékán helyettes, a párttitkár, a pártcsoportbizalmi, köreikhez tartozik a dékán, s megindul a támadás a másik tanszék ellen. Végül a zavaros helyzetet, és az akkori párt és állami vezetői hatalmukat kihasználva, hatalmi szóval elvették, és a másik tanszékhez csatolták azokat a korszerű módszertani tantárgyak oktatását, amelyek pedig nagyjából az adott módszertani tanszéken születtek, illetve az ott elért tudományos eredményekre alapozódtak.

Ilyen aligha történt még meg egyetemen! Ezt az etikátlanságot, a szerzői jogok ilyen sárba tiprását nem lehetett elviselni, s a módszertant oktató tanszék vezetője lemondott, majd rövidesen, amikor a korhatárt elérte, nyugdíjba vonult.

Kérdés? Ha az egyetem önfinanszírozó lenne, meglehetné-e egy oktató, hogy jogtalanul sajátítsa ki más tanszéken dolgozó oktató munkáját, s távozásra kényszerítsen olyan oktatót, aki mind az oktatásban, mind a tudományos munkában eredményes, s e mellett még a gyakorlatban is széleskörű, eredményes munkát végez, amiből az egyetemnek is jelentős anyagi haszna keletkezik?

Ha az egyetem önfinanszírozó lenne, megtörténhetne, hogy a tanszékvezető fékezze, a helyett, hogy eredményesebb, hatékonyabb munkára sarkalná munkatársait?

Vajon akkor is kényszerülne-e egy nemzetközileg is elismert, igen jelentős eredményeket elért, s az Amerikai Egyesült Államokból hazatért orvos-kutató arra, hogy visszamenjen, mert nem nevezik ki egyetemi tanárnak, mivel bírálatot merészelt gyakorolni?

Vajon, ha az egyetem önfinanszírozó lenne, nem az lenne-e mindenkinek az érdeke, hogy hatékony munka folyjék az egyetemen, s ne maradjanak meg oktatóknak azok, akik nem teljesítenek?

Vajon, ha a tandíjnak az oktatás teljes költségét kellene fedezni, és az intézmények maguk állapítanák meg a tandíjat, nem törekednének-e jobban a hatékonyságra és a jobb színvonalú munkára? Biztos, hogy baj lenne, ha megszűnik az egyen tandíj, az egyen egyetem, s ezt elváltja az egészséges versenyen alapuló sokszínűség? Ha ugyanis az intézmény munkája alacsony színvonalú, és/vagy túl drága, akkor mind kevesebb hallgatója lesz. Ha kevesebb a hallgató, emelni kell a tandíjat, vagy/és nem fizetheti meg megfelelően az oktatóit, s be kell zárnia kapuit. Biztosan baj az, ha a jelenlegi nagyszámú felsőoktatási intézmény egy része megszűnik, mert nincs rá szükség, vagy esetleg azért, mert amúgy is alacsonyon tevékenykedik. Baj az, ha ezek az intézmények esetleg más hasznos tevékenységre állnak át?

2.3. Az oktatók érdekeltsége

A 2004/2005 oktatási évben a hallgatók oktatását 23 787 oktató látta el.

Kérdés azonban, hogy minden oktató alkalmas-e az egyetemi oktatómunkára? Kérdés az is, hogy az oktatók érdekeltek-e a színvonalasabb oktatómunkában, a hatékonyabb tudományos kutatásban, a gyakorlati kapcsolatban, a nemzetközi elismertség kivívásában?

A lelkiismeretes oktató nem nyolc órát dolgozik. Nem csak annyit kell ismernie szakterületéből, amennyit az egyetemen tanult, illetve amennyit a hallgatókkal tanít, hanem annak sokszorosát. Állandóan tovább kell képeznie magát, lépést kell tartani a szakirodalommal, az új, korszerű ismeretekkel, fejlesztenie kell a tananyagot.

Az egyetemi oktató, aki szakterületét szereti, nem képzelhető el tudományos kutatás nélkül. Márpedig a tudományos munka nem köthető kizárólag laboratóriumhoz, vagy íróasztalhoz. Utazás, séta, sportolás, TV nézés közben is lehet gondolkodni megoldandó tudományos feladatokon. Ha valami foglalkoztatja, esetleg még aludni sem tud, amíg a végére nem jár, amíg meg nem oldja a problémát. Sőt esetenként álmában találja meg a megoldást.

Voltak és vannak ilyen oktatók. Ezek állandóan új és új feladatokat oldottak meg. Sokat olvastak (és nem csak a szakirodalmat), szakcikkeket, könyveket, egyetemi jegyzeteket írtak, gyakran széleskörű gyakorlati és nemzetközi kapcsolatuk volt.

De nem minden oktató ambiciózus. Tapasztalataim szerint voltak és vannak oktatók, akik szeretik a kényelmes életet. Mindössze az órájuk megtartását teljesítik, valamilyen színvonalon, tudományos munkával nem foglalkoznak, nem fejlődnek szakmailag sem, megelégszenek az addig megszerzett ismeretekkel, annyival, amennyit át kell adniuk az egyetemi hallgatóknak, nem tartanak kapcsolatot a gyakorlattal, s nincsenek nemzetközi kapcsolataik sem.

Ismertem olyan egyetemi oktatót, aki 10 - 11 óra körül besétált az egyetemre, majd ebéd után hazasétált. Ismertem oktatókat, akik órájukat megtartották, aztán hazamentek, azzal az indokkal, hogy az egyetemen nem lehet az órára felkészülni, nem lehet a szakirodalmat tanulmányozni, állandóan zavarják az embert, csöng a telefon, stb. Csakhogy előadásai évekkal azelőtt ollóval összeszedett anyagok felolvasásai voltak, a könyvtárból nem vitt haza szakfolyóiratot, s lakására sem jártak szaklapok. Ha megkérdeztem, mit szól ehhez, vagy ahhoz a szakcikkhez kiderült, hogy nincs véleménye, azt Ő nem olvasta. De akkor mivel foglalkozott otthon? Egy-egy elejtett szóból, no meg egyszer felesége zsörtölődéséből kiderült, hogy issza a kávé, egyiket a másik után és rejtvényt fejt.

Ismertem oktatót, aki egyetemi jegyzetrész, vagy szakcikk megírására is alkotó szabadságot vett ki. Volt, aki többször is kivett fél éves alkotó szabadságot, hogy most aztán megírja az egyetemi doktori disszertációt. A mai napig nem írta meg. Egy idő múlva ezt azzal indokolta, hogy nem akar a doktori címmel dicsekedni. Egyébként is igen gyenge doktori és kandidátusi disszertációkkal szereznek emberek címeket, tudományos fokozatot.

Abban igaza volt, magam is tapasztaltam, hogy bizony voltak gyenge disszertációk is, amelyek átmentek a védésen. Bár nem ez volt az általános, de lehetett szerezni könnyen is tudományos fokozatot. Legyen elegendő erre, amit **Zsitvay Attila** mondott a Népszabadság 2006. június 10-i számában. „Egy európai gazda” c. riportban a kandidátusi fokozat megszerzésének a lehetőségével kapcsolatban. Mint mondta „felajánlották, adjon be tíz oldalt a Népszabadságból, és megkapja rá a tudományos fokozatot, és akkor ott viríthatna a neve előtt a két kis betű is dr.. Nem fogadta el az ajánlatot, pedig ötven-hatvan szakcikke, könyvei is voltak.

Lehetne még sorolni a rossz példákat. Természetesen e mellett - mint arról szó volt - voltak és vannak igen kitűnő oktatók, kutatók, akik jó gyakorlati kapcsolatokkal, s nemzetközi kapcsolattal is rendelkeztek. Pedig semmi sem ösztönözte Őket, csupán önbecsülésük.

Hogy mennyire nem ösztönözte semmi (még a bér sem) az oktatót a színvonalas munkára, azzal kapcsolatban bemutatok egy egyetemi karon, az egyetemi kar tanárainak és docenseinek alaphéréről 1989-ben készített elemzésem egyes részeit és az ezzel kapcsolatos levelezéseimet. (A teljes elemzés közzétételétől annak terjedelmességétől eltekintek.) Az akkor írógéppel készített elemzést szkennelvel másoltam be a számítógépbe. Természetesen ezeket az anyagokat név nélkül, illetve a nevek kitörölésével, adom közre. Jelentős munkát igényelt a szkennelvel bemásolt anyag szerkesztése, anyagrészek kitörlése, beolvasási hibák javítása, stb., de ahol lehetett ragaszkodtam az eredeti szöveghez.

Az elemzéshez 1989. augusztus, 1-én engedélyt kértem a kar dékánjától, amit meg is kaptam. (1. melléklet)

1. melléklet

1989.06.30

Dr. XY egyetemi tanár, dékán úrnak
Helyben

Tisztelt Dékán Úr!

A f. hó 27-én megtartott kari tanácsülésen vita kerekedett „A tudományos fokozat és a nyelvtudás megszerzésének anyagi ösztönzése” c. javaslattal kapcsolatban. A Kari Tanács a vitához nem rendelkezett megfelelő információval, s a javaslatot elfogadta. Véleményem szerint a döntés nagyon rossz hatással járhat, különösen, ha azt 1-2 év múlva vissza kellene vonni, mint erre Dékán Úr utalt. Ezen időszakban megszerzett fokozat és nyelvvizsga ugyanis jelentős anyagi előnyökkel járna, ami visszatetsző volna, különösen, ha ez esetleg vezetőkhöz kötődne.

A döntés megalapozottságának, vagy megalapozatlanságának kimutatására szívesen végeznék számszerű elemzést, az egyetemi tanárok és docensekre vonatkozólag /idő hiányában többre nem vállalkozhatok/, s Dékán Úrnak a tanácsülésen elhangzott kijelentése alapján - miszerint, az egyetemen kifizetett bérek és jövedelmek továbbra sem titkosak - kérek engedélyt és felhatalmazást, arra, hogy az említett kategóriákat illetően, a szükséges személyi adatokat, /név, kor, szolgálati év, tudományos fokozat és megszerzésének éve, nyelvvizsga és megszerzésének éve, alaphér /a nyilvántartásból felhasználhassam.

Elemzésem eredményét Dékán úrhoz és a Kari Tanács tagjaihoz eljuttatom.

Dr. Tóth József
egyetemi tanár
Intézeti igazgató

Lássuk tehát az elemzés néhány részletét és néhány táblázatát.

1. Egyetemi tanárok adatainak elemzése:

Az 1. táblázat az egyetemi tanárok adatait foglalja össze tudományos fokozat, és nyelvvizsga alapján csoportosítva. A név, kor, munkaviszony, tudományos fokozat illetve nyelvvizsga megszerzésének éve mellett feltüntetve a legkisebb egyetemi tanári fizetéshez viszonyított eltéréseket is forintban, valamint %-ban kifejezve.

1. táblázat
Az egyetemi tanárok adatai

			Kor év	Munkavisz. év	Tud. fok. megszerz. éve	Nyelv- vizsga.	Alapbér 1989-ben	Eltérés alsóhoz	
								Ft	%
Tudományok doktora + középfokú nyelvvizsga									
			62	37	1988	1972	23350	3100	115
			57	34	1977	1965	24000	3750	119
Tudományok doktora nyelvvizsga nélkül									
			69	49	1968	-	25350	5100	125
			57	35	1980	-	20250	0	100
			61	35	1982	-	26450	6200	131
			58	37	1979	-	24250	4000	120
			62	38	1982	-	23650	3400	117
			66	43	1988	-	21100	850	104
Kandidátus + felsőfokú nyelvvizsga									
			59	37	1968	1966	20800	550	103
			57	32	1971	1965	24100	3850	119
			60	35	1974	1964	22060	1800	109
Kandidátus + középfokú nyelvvizsga									
			56	34	1970	1970	29200	8950	144
			60	37	1979	1967	22200	1950	110
			59	39	1971	1966	21700	1450	107
Kandidátus nyelvvizsga nélkül									
			52	30	1976	-	24800	4550	123
			68	47	1963	-	20500	250	101
			65	42	1968	-	20750	500	102
			60	38	1961	-	22850	2600	113
			52	29	1970	-	21550	1300	106
			62	39	1957	-	34350	14100	170

A táblázatból az alábbi következtetések adódnak:

- Az egyetemi tanári alapbérek 20 250 Ft-tól 34 350 Ft-ig terjednek, s a legmagasabb fizetés 14 100 Ft-tal, illetve 70 %-kal haladja meg a legalacsonyabb fizetést. A különbség tehát igen jelentős.
- Az egyetemi tanárok életkora 52-69 év között van. Az alapbérének semmi kapcsolata nincs az életkorral.
- Az egyetemi tanárok szolgálati ideje 29-49 év között van. Az alapbérnek nincs kapcsolata a szolgálati idővel. Ez azt jelenti, hogy a háromévenkénti kötelező béremelésnek nincs semmi jelentősége, mert az a soron kívüli béremelésekkel mindig negligálásra kerül.
- Az alapbérnek a tudományos fokozattal és a nyelvvizsgával negatív kapcsolata van! A legalacsonyabb az alapbérük átlaga a felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező kandidátusoknak (22 316 Ft). Sorrendben a következő csoportba tartoznak a tudomány doktorai, akik nyelvvizsgával nem rendelkeznek (23 508 Ft). A következő csoportot alkotják a tudomány doktorai, akik középfokú nyelvvizsgával rendelkeznek (23 675). Ezt követik a nyelvvizsgával nem rendelkező kandidátusok (24 133 Ft), s a legmagasabb az alapbér átlaga azoknak a kandidátusoknak, akik nyelvvizsgával nem rendelkeznek (24 366 Ft).

Még élesebben mutatkozik meg a negatív kapcsolat, ha az egyes csoportokat az utolsó csoporthoz, a nyelvvizsgával nem rendelkező kandidátus egyetemi tanárok átlagos alapbéréhez viszonyítjuk. Ehhez képest a középfokú nyelvvizsgával rendelkező kandidátusok alapbérének átlaga 230 Ft-tal több, viszont a felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező kandidátusok alapbére 1820 Ft-tal, a nyelvvizsga nélküli doktorok alapbére 629 Ft-tal, a középfokú nyelvvizsgával rendelkező doktorok fizetése 462 Ft-tal kevesebb. Ezt szintén táblázatos formában mutattam ki, melynek közlésétől a terjedelem szűkítése érdekében eltekintek.

Érdekes, ha az egyetemi tanárokat az alapbér nagysága szerint rangsorolva vesszük szemügyre. (2. táblázat)

(A tudományos fokozatoknál a D = tudomány doktora, K = kandidátusi tudományos fokozatot, a nyelvvizsgáknál az F = felsőfokú nyelvvizsgát, K = középfokú nyelvvizsgát jelenti, s a későbbi táblázaton a dr. = egyetemi doktori címet jelöli)

2. táblázat
Egyetemi tanárok fizetése és teljesítménye

Sorsz.	Név		Alapbér	Kor	Szolg. év	Tud. fok.	Nyelv fok.	Funkció
1			34350	62	39	K	-	rektor
2			29200	56	34	K	K	rektor h.
3			26450	61	35	D	-	
4			25350	69	49	D	-	
5			24800	52	30	K	-	dékán
6			24250	58	37	D	-	
7			24100	57	32	K	F	
8			24000	57	34	D	K	
9			23650	62	38	D	-	
10			23350	62	37	D	K	
11			22850	60	38	K	-	
12			22200	60	37	K	K	
13			22050	60	35	K	F	
14			21700	59	39	K	K	
15			21550	52	39	K	-	
16			21100	66	43	D	-	
17			20800	59	37	K	F	
18			20750	65	42	K	-	
19			20500	68	47	K	-	
20			20250	57	35	D	-	

A táblázat azt mutatja, hogy az alapbérek nem tükrözik a tudományos fokozatot és a nyelvvizsgát.

Kiemelkedően magas a kandidátusi fokozattal rendelkező egyetemi vezetők alapbére. Ezt követi váltakozva a doktorok és kandidátusok fizetése. Az egyetemi és a kari vezetésében lévő egyetemi tanárok alapbérének átlaga 29 640 Ft, a többi egyetemi tanárok alapbérének átlaga viszont csak 22 640 Ft, azaz közel 7 000 Ft-tal kevesebb, és a legkisebb fizetésű egyetemi tanár a doktorok soraiból kerül ki. (Csak megjegyezném, hogy a fizetések ilyen különbsége az oktatás terhelését és színvonalát sem tükrözi, sőt azzal ellentétes!)

2. Az egyetemi docensek adatainak elemzése.

Az egyetemi docensekkel kapcsolatban csupán egy táblázatot ragadok ki az elemzésből, a fizetés nagysága szerinti rangsort, tartalmazót. (3. táblázat)

3. táblázat
Az egyetemi docensek fizetése

Sorsz.	Név		Alapbér	Kor	Szolg. év	Tud. fok.	Nyelv fok.	Funkció
1			24000	54	32	K		rektorh.
2			20700	59	33	K		dékánh.
3			20050	53	31	K		dékánh.
4			18900	52	29	K		
5			18700	49	27	K		SzB titk.
6			18200	64	38	dr		
7			18050	64	43	dr		
8			17850	54	33	K		
9			17600	59	35	dr		
10			17350	56	23		F	PB titk.
11			17050	58	33	K		
12			16900	54	31	K		
13			16900	60	38	dr		
14			16700	56	23	K		
15			16350	52	29	K		
16			16250	51	29	K		
17			16050	45	22	K	K	
18			15450	58	42		F	
19			15300	58	31	K		
20			14500	52	28	K		
21			13800	48	26	K		
22			13750	42	18	K	K	
23			13100	39	26	K		

A táblázatból az alábbi következtetések vonhatók le:

- Az egyetemi docensek alapbére 13 100 Ft-tól 24 000 Ft-ig terjed, azaz a legmagasabb fizetés 10 900 Ft-tal, illetve 83 %-kal haladja meg a legalacsonyabb alapbért, ami igen jelentős.
- Az egyetemi docensek életkora 39-64 év. Az alapberek és a kor között. nincs kapcsolat.
- Az egyetemi docensek szolgálati ideje 18-43 év között van. Az alapberek és a szolgálati idő között nincs kapcsolat. E szerint a háromévenkénti kötelező soros béremelés itt is negligálásra kerül.
- Az alapbereknek a tudományos fokozattal és a nyelvvizsgával most is negatív kapcsolata van. Legmagasabb az alapbér átlaga azoknak, akik kandidátusi fokozattal és nyelvvizsgával nem rendelkeznek. /17 687 Ft/. Ezt. Követi az egyetemi doktori fokozattal nem rendelkező, felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező csoport /17 350 Ft/, majd a nyelvvizsgával nem rendelkező kandidátusok csoportja /17 113 Ft/ és végül a legalacsonyabb az alapbérük a nyelvvizsgával rendelkező kandidátusoknak. /16 233 Ft/.

A táblázatból kitűnik, hogy az alapberek nem tükrözik sem a tudományos fokozatot, sem pedig a nyelvvizsgát. Kiemelkedően magas az egyetemi és kari vezetők alapbére /átlaguk 21 583 Ft/, a társadalmi vezetők alapbére /18 025 Ft/. A többi docens alapbérének átlaga csak 16 210 Ft.

3. Összefoglalás következtetések:

1. Az egyetemi tanárok és egyetemi docensek alaphérének rövid elemzése azt mutatja, hogy az alaphérek aránytalanok, nem tükrözik sem a kort, illetve szolgálati időt, sem a tudományos fokozatot, sem a nyelvvizsgát, sőt a magasabb tudományos fokozat és nyelvvizsga hátrányos megkülönböztetésben részesül. Nem kizárt, hogy ez a tendencia az egyetemi adjunktusok és egyetemi tanársegédek alaphérét is jellemzi.

Úgy tűnik, hogy az alaphérek jelenlegi szintje pozíciókat és szubjektív megítéléseket tükröz, objektív alapjuk nem mutatható ki.

2. A korábbi években hosszú ideig érvényben volt egy objektív megítélésre törekvő rendszer. Kezdetben ez az objektíven kimutatható tartós teljesítményeket vette alapul, később ideiglenesen ható tényezőkre is kiterjedt, ami bonyolította és nehezebbé tette az értékelést, esetenként nem szerencsés hatásokat eredményezett.

Ez a rendszer minden hibája mellett teljesítményorientált bérezés megvalósítására törekedett, akadályozta, hogy szubjektív alapon jelentős aránytalanságok alakuljanak ki az alaphérekben.

Az objektív alapokra helyezett rendszert torzította, hogy a döntésben résztvevő állami és társadalmi vezetők az objektív alapokon kiszámított alaphéreket szubjektív alapon mindig korrigálták. Ezek a korrekciók - ezt többéves megfigyeléseim alapján állítom - gyakran megalapozatlanok voltak, de szerencsére csak egy szűkebb határig módosíthatták az objektív alapon meghatározott alaphéreket, s nem vezethettek kiugró aránytalanságokhoz.

3. Az aránytalan bérezés több éven keresztül előnyösen, vagy hátrányosan érint embereket. Sajnos visszamenőleg az ebből adódó előnyök és hátrányok nem küszöbölhetők ki, de minél hosszabb ideig hatnak annál nagyobb feszültséget és igazságtalanságot teremtenek. Mielőbb szükséges volna objektívebb, igazságosabb bérezési rendszer bevezetése.

Véleményem szerint igazságos, teljesítményorientált bérezés csak mérhető, tartósan ható teljesítményre alapozva /szolgálati idő, tudományos fokozat, nyelvvizsga/ valósítható meg, elvetve minden szubjektív megítélés, nem mérhető tényező figyelembe vételét. Ez ma már annál inkább megvalósítható, és annál inkább szükségszerű, mivel az úgynevezett, társadalmi, politikai munkát és funkciót ma már valóban ingyen végzett munkának lehet, és kell tekinteni és nem ildomos béremeléssel, jutalommal és munkaidő kedvezményrel honorálni, sőt nem engedhető meg, hogy e munkákat munkaidőben végezzék.

Ideje volna megvalósítani, hogy az alaphérek oktatóknál kizárólag a tartósan ható teljesítményeket. /szolgálati idő, tudományos fokozat, nyelvvizsga/ tükrözzék. Fel kell tételeznünk, hogy az adott oktatói kategóriába csak az alkalmas embereket nevezték ki és fogják kinevezni, s az adott kategóriában a tapasztalatok /szolgálati idő/ és a képzettség, /tudományos fokozat, nyelvvizsga/ javítja a feladat ellátását és a munka minőségét. A vezetői munkát a vezetői pótlékokban, az időleges teljesítményeket /publikációk stb./ a jutalmakban kell honorálni. A politikai tevékenységet anyagilag és erkölcsileg honorálja az a szervezet, amelyiknek az érdekében tevékenykedtek. Politikai munkát viszont, munkaidőben nem szabad végezni.

Annak, hogy az objektív alapokon meghatározott bérek szubjektív alapon történő korrigálása igazságtalanságokat eredményezett bizonyítéka az is, hogy az oktatók értékelése mindenkor a döntésben résztvevők összetétele változásának függvénye volt.

J a v a s l a t:

Javaslom, hogy a Kari Tanács a fenti elemzést vitassa meg és hozza meg a következő határozatokat:

1. A Kari Tanács az 1989. június 27-i ülésén a tudományos fokozat és a nyelvtudás ösztönzésével kapcsolatban hozott határozatát visszavonja.

2. A Kari Tanács szükségesnek tartja tartósan ható teljesítményekre alapozott, szubjektív, korrekcióktól mentes oktatói bérrendszer kialakítását és alkalmazását. Az ez évi bérrendezés során biztosítani kell, hogy az objektív alapon meghatározott bérarányok maradéktalanul érvényesüljenek.

3. Biztosítani kell a bérezés és a jutalmazás nyilvánosságát.

Debrecen, 1999. augusztus

/Dr. Tóth József/
egyetemi tanár, intézeti igazgató.

Az anyagot továbbítottam a kar vezetéséhez. Mondanom sem kell, hogy még csak nem is reagáltak rá!

2.4. A hallgatók érdekeltsége

Nem tudjuk, hogy mennyibe kerül a képzés. De ha hallgatónként, havonta átlag csak 50 000 forintot számolunk, akkor a 378 466 hallgató képzése havonta mintegy 19 milliárd forintba kerül, ami éves szinten több mint 200 milliárd forint. Ez pedig azt jelenti, hogy Magyarország minden lakosára, (az újszülöttek is) évi 20 000 Ft-ot költenek a felsőoktatási oktatás költségeinek finanszírozására!

Márpedig itt nem kevés pénzről van szó. Az Oktatási Minisztérium adatai szerint 2004/2005 tanévben 378 466 hallgató volt a felsőoktatási intézményekben. Ebből nappali tagozatos hallgató 212 292 fő, esti tagozatos hallgató 9 356 fő, levelező tagozatos 156 818 fő. 181 170 hallgató (84,04 %) volt államilag finanszírozott, 91 900 hallgató (42,63 %) hallgató ösztöndíjban, 947 204 hallgató (21,90 %) pedig szociális támogatásban részesült.

Arról már szó volt, hogy „a hallgatókat a tanulásra nem ösztönzi semmi”, legfeljebb a saját önbecsülésük, szakmaszeretetük. Egyetemi hallgatóként és oktatóként egyaránt tapasztaltam, hogy voltak igen szorgalmas, éles eszű hallgatók, és voltak, akik nem szaggatták a hámat, nem jártak rendszeresen az órákra, nem forgatták a tankönyveket és jegyzeteket, stb.. De most ne is ezzel a kérdéssel foglalkozzunk, hanem nézzük inkább, - a szerintem érdemtelenül - nagyobb vitát kiváltó anyagi kérdéseket.

Induljunk ki abból, hogy a felsőfokú intézményekben tanuló hallgató a tanulmányai idején nem keres, tehát keresetkiesést szenved, s e mellett - mondjuk - tandíjat is fizetnie kell. Tételezzük fel, hogy a hallgató szüleitől semmi támogatást nem várhat, és arra sincs lehetősége, hogy a tanulás mellett keressen, így a megélhetését és a tandíjat is hitelfelvételből kell fedeznie. (Ilyen kevés van ugyan, de a tisztább elemzés kedvéért tételezzünk fel egy ilyen helyzetet.)

Felvetődhet a kérdés, hogy milyen feltételek esetén vállalhatja a hallgató a hitelfelvételt.

Készítsünk el egy szimulációs matematikai modellt ennek a vizsgálatára, amely természetesen számos más kérdés elemzésére is alkalmas.

Vezessük be a következő jelöléseket:

x_{1j} - a diploma nélküli dolgozó éves keresete a j -edik évben.

x_{11} - a diploma nélküli dolgozó első évi keresete (a munkába állás első évét véve, feltételezve, hogy a hallgató is ennyit keresne az első évben, ha nem menne egyetemre, hanem dolgozna)

k - a tanulmányi időszak az adott felsőfokú képzésben, természetesen feltételezve, hogy a hallgató nem ismételi évet.

γ_j - kamatrát

λ - szorzószám, amely kifejezi, hogy a diploma megszerzésének éveiben a hallgató megélhetési és tanulási költsége hányszorosa a nem diplomás dolgozó keresetének

β_j - bérszorító a diploma nélküli dolgozóknál

α_j - bérszorító a diplomás dolgozóknál

δ - szorzószám, amely kifejezi, hogy a diplomás dolgozó az első évben hányszorosát keresi nem diplomás azonos korú dolgozó adott évi keresetének.

n - a vizsgált évek száma (ahány évre a vizsgálat kiterjed)

K_{11} - a nem diplomás dolgozó első éves keresete

K_{lj} - a nem diplomás dolgozó j-edik évi keresete

K_{lk} - az egyetemi hallgató keresetkiesése a diploma megszerzésének ideje alatt

K_{dt} - a hallgató megélhetési és tanítási költsége

K_{di} - a diplomás dolgozó induló keresete a vele egykorú nem diplomás dolgozó k-adik évi keresetének, δ szorosa,

Q_{ln} = a nem diplomások életkeresete n - év alatt

Q_{dn} = a diplomások életkeresete n év alatt

A modell:

Az egyetemi hallgató keresetkiesése a diploma megszerzésének idején:

Legyen az első év keresete a következő:

1. $K_{l1} = x_{l1}$

A továbbiakban a j-edik év keresete:

2. $K_{lj} = x_{lj-1} \beta_j$

vagyis, mindig a megelőző év keresetét szorozzuk a vizsgált év kereset emelkedésének szorzószámaival.

A nem diplomás dolgozó keresete, vagyis az egyetemi hallgató keresetkiesése a diploma megszerzésnek idején, azaz a tanulmányi idő alatt:

3.
$$K_{lk} = x_{l1} + \sum_{j=2}^{k-1} x_{lj} \beta_j$$

A hallgató megélhetési költsége, valamint a tanítás költsége, tandíj, tananyagok stb. a tanulmányi évek alatt:

4.
$$K_{dt} = \lambda (x_{l1} + \sum_{j=2}^{k-1} x_{lj} \beta_j)$$

Most tehát a nem diplomás dolgozó keresetének arányában (gamma szorosában) állapítottuk meg a hallgató megélhetési és tanítási költségét.

Hasonlóképpen összegzéssel állapíthatjuk meg azt is, hogy egy általunk vizsgált időszakban, pl. az n-edik évben) mennyi a diplomás és a nem diplomás életkeresete. Itt az összegzés nem 1-től k-ig terjed, hanem 1-től k-ig + k+1-től n-ig.

A diplomás keresete:

Arra vagyunk kíváncsiak a továbbiakban, hogy diplomás dolgozó keresetének hogyan kell viszonyulnia a nem diplomás dolgozó keresetéhez. A diplomás dolgozó keresetét tehát most is a nem diplomás dolgozó keresetének arányában adjuk meg.

Tegyük fel, hogy a diplomás dolgozó induló keresete a vele egykorú nem diplomás dolgozó k-adik évi keresetének, δ szorosa, vagyis

5. $K_{di} = \delta x_{lk-1} \beta_j$

A nem diplomások életkeresete egy általunk vizsgált n év alatt, tehát

$$6. Q_{ln} = K_{lk} = x_{l1} + \sum_{j=2}^n x_{lj} \beta_j$$

A diplomások keresete pedig

$$7. Q_{dn} = \sum_{j=2}^n \delta x_{lk-1} \beta_j - \lambda (x_{l1} + \sum_{k+1}^{k-1} x_{lj} \beta_j)$$

A fentiekben megfogalmazott modell a változó paraméterek változtatásával számos variáció vizsgálatát teszi lehetővé. Lehetőséget ad a diplomás és a nem diplomás dolgozók életkeresetének összehasonlítására egy általunk választott hosszúságú időtartam alatt. Lehetőséget ad annak meghatározására, hogy a diplomás dolgozó életkeresete hány év alatt éri el a nem diplomás dolgozó életkeresetét, illetve a vizsgált években hogyan aránylik egymáshoz ezek keresete, stb.

E problémák matematikai megfogalmazásától eltekintve nézzünk néhány egyszerűsített vizsgálatot:

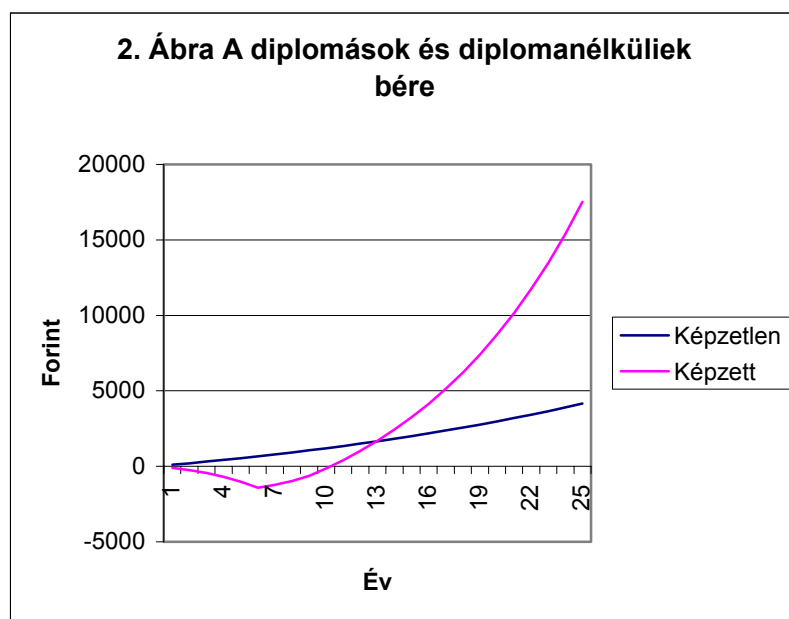
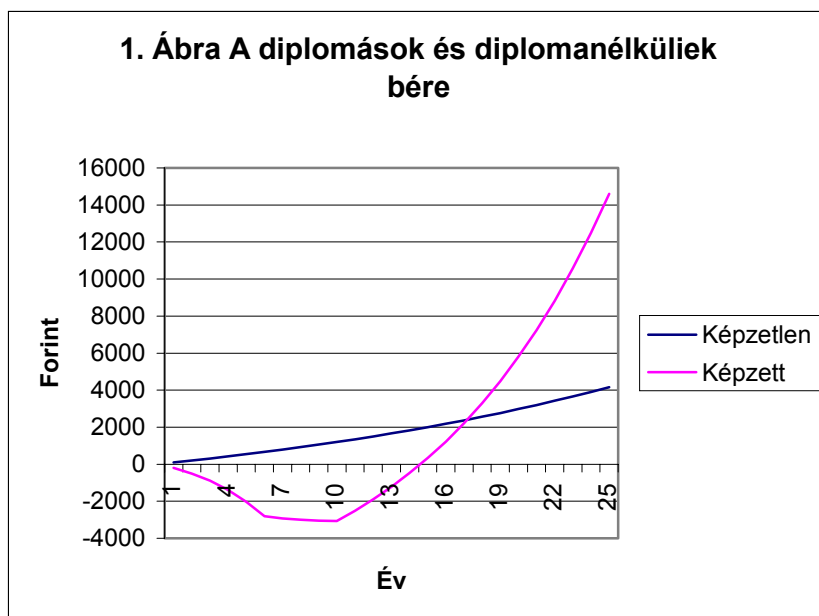
Tételezzük fel kiindulásként az alábbi adatokat:

- A nem diplomás dolgozó kezdő keresetét vegyük 100-nak, annál az egyszerű, praktikus oknál fogva, hogy ezzel könnyű dolgozni a továbbiakban is, illetve ebbe bármely nagyságú fizetés egyszerűen behelyettesíthető.
- A nem diplomás dolgozó fizetése évente 4 %-kal emelkedik. (Megvan a lehetősége annak is, hogy minden évben más-más béremelési rátát vegyünk figyelembe, de vizsgálatunknál célszerű azzal az egyszerűsítéssel élni, hogy a béremelkedés aránya minden évben ugyanaz.)
- A diplomások évi béremelkedése magasabb, azaz 10 %.
- Az egyetemi hallgató évi megélhetése és tanítási költsége, a nem diplomás dolgozó keresetének a kétszerese, tehát évente ennyi hitelt vesznek fel.
- A kamatrátá évi 20 %, s ez mindaddig fennáll, amíg a teljes hitelt nem törleszti.
- A kezdő diplomás évi keresete a vele egykorú nem diplomás dolgozó bérének a háromszorososa.
- A diplomás dolgozó a felvett hitelt fizetésének az 5 %-ával törleszti.
- A tanulmányi idő 5 év.

Ebben az esetben a diplomások (képzettek) életkeresete, (a hitelek miatt természetesen egy ideig negatív kereset), a 18-ik évben (tehát a diploma megszerzése után a tizenharmadik évben) haladja meg a nem diplomások (képzetlenek) életkeresetét, és pl. 25 éves időszakot vizsgálva, a huszonötödik évben már a diplomások életkeresete a három és félszerese a nem diplomásokénak. (1. ábra)

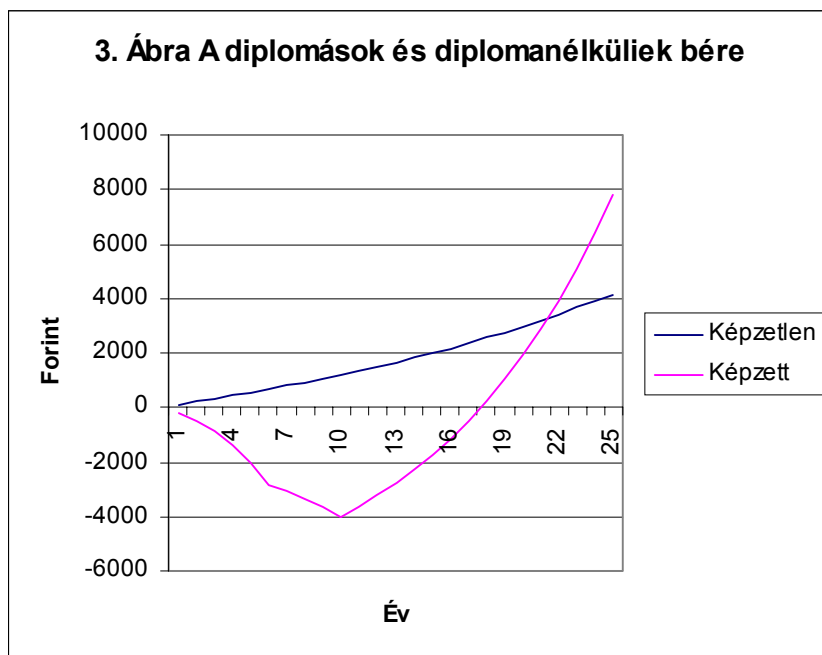
Ha változtatunk a paramétereken, természetesen változnak a fenti adatok is. Nézzünk néhány példát:

Tegyük fel, hogy a felsőoktatási intézmények hallgatói a nem diplomások keresetének csak egyszeresét veszik fel hitelként, mert a szülői segítség és/vagy a tanulás mellett végzett munkával történő kereset stb. ezt lehetővé teszi. Ebben az esetben a diplomás életkeresete már a tizenharmadik évben (tehát a munkába állás nyolcadik évében) éri el, illetve haladja meg a diploma nélküliek életkeresetét. (2. ábra.)

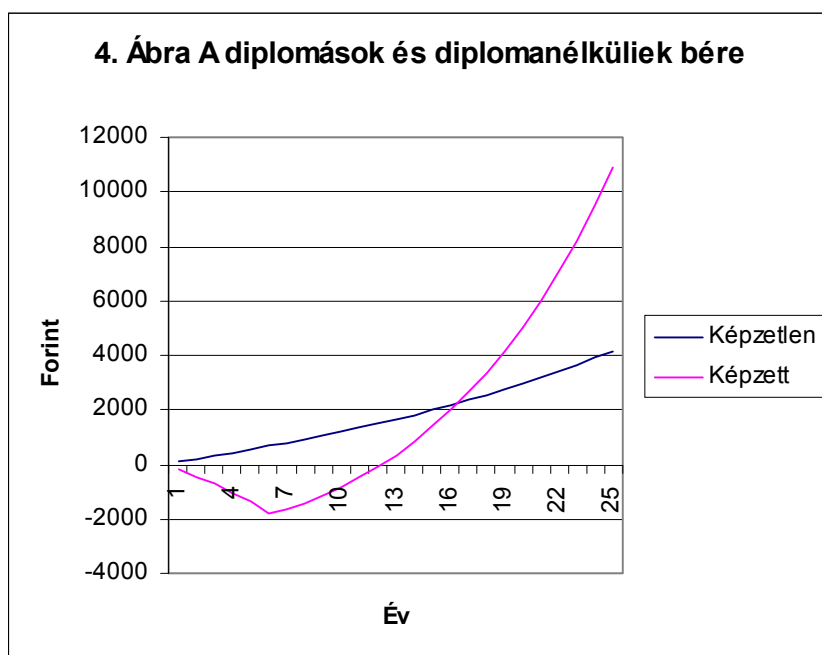
Változtassuk meg az előbbit úgy, hogy a diplomás keresete csak kétszerese a nem diplomásokénak.

Most csak 22 év után (munkába állás 17-ik évében) éri el a diplomás életkeresete a nem diplomásét, és a 25-ik évben csak 1,9 szerezését keresi a nem diplomás életkereseténél. (3. ábra)

Előbbit módosítsuk úgy, hogy a hitel kamata 20 % helyett, csak 5 %.

Most a diplomás életkeresete 17 év után haladja meg a nem diplomás életkeresetét és 25 év után annak 2,6 szorosát éri el. (4. ábra)

Csupán ízelítőt kívántam bemutatni abból, hogy lehetőség van annak meghatározására, hogy milyen feltételek mellett érné meg a felsőoktatás elvégzése akkor, ha a tandíjat bevezetnék.

Közelítsünk a mai realitásokhoz. A Népszabadság 2006. július 1. száma szerint (Cégirat-átírási dömping kezdődik) „Mától 68 8000 forintra emelkedik a legalább kétéves gyakorlattal rendelkező, középfokú végzettségű vagy szakképzett dolgozók minimálbére a mostani 62 500 forintról.(...) a két évnél rövidebb ideje dolgozók esetében egyébként elsejétől 65 700 Ft lesz.” (Ez évi 750 000 Ft-ot jelent)

Tegyük fel, hogy a minimálbér évente 4 %-kal emelkedik.

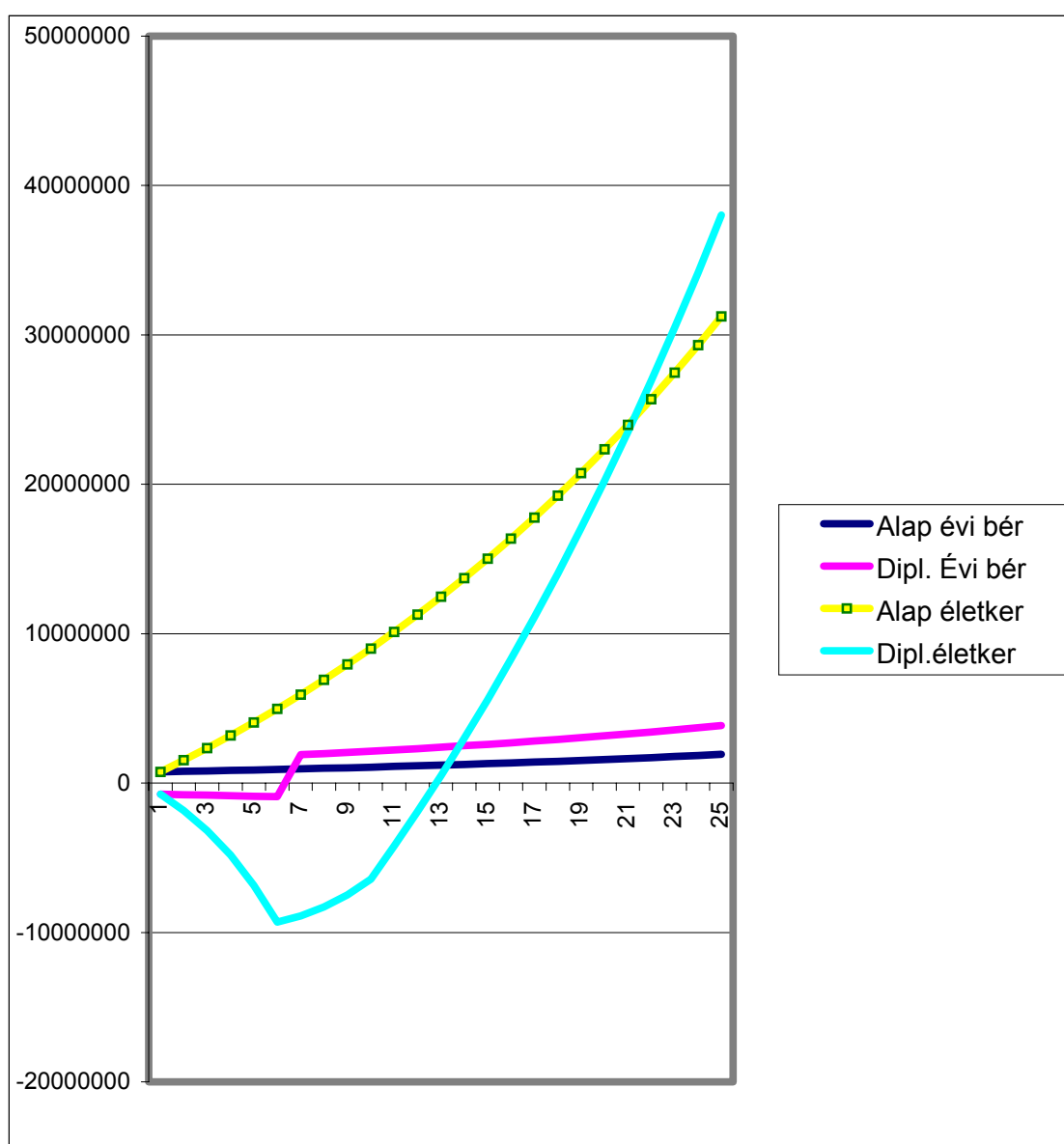
Vegyük most azt az esetet, hogy - mint **Békási Sándor** írja - a kezdő orvos 125-140 ezer forintot keres havonta, illetve vegyük ennek közepét, azaz 132 500 forintot. (Ez évi 1 584 000 Ft) E szerint tehát a kezdő orvosi fizetés kétszerese a kezdő középfokú végzettek minimál-bérének.

A diplomáért (orvosoknak) 6 évet kell tanulni.

Az egyszerűség kedvéért vegyük azt, hogy a diplomás kétszeresét keresi annak, amit a vele egykorú középfokú végzettségű keres. Ösztöndíjként felveszi a középfokú keresetének megfelelő összeget, a kamatrátát (mondjuk elég magas) 20 %, az évi béremelkedés a diplomásoknál legyen szintén 4 %, s a diplomás a keresetének 5 %-át, fordítja a hitelnek és a hitel kamatainak a törlesztésére.

Ábrázoljuk most az alap évi bért (középfokú végzettségűek évi bérét), a diplomások éves bérét, valamint a középfokú végzettségűek és a diplomások életkeresetét. (5. ábra)

5. ábra. Középfokú végzettségűek és diplomások évi bér és életkereset.

Az ábra jól mutatja, hogy a diplomások hat éven keresztül negatív keresethez jutnak (hitelt vesznek fel), majd kétszer olyan magas lesz a keresetük, mint a középfokú végzettségűeknek. Életkeresetük viszont (a hiteltörlesztést is figyelembe véve) csak 12 év után haladja meg a középfokú végzettségűek életkeresetét, és 25 év múlva is csak 20 %-kal haladja meg azt.

A grafikon nem mutat valami szép képet. A valóság azonban ennél sokkal szebb. Egyrészt a diplomások előmenetele a ranglétrán, és ennek megfelelően a béremelkedése is, általában gyorsabb, mint a középfokú végzettségűeké. Tehát ha a középfokúak évi béremelkedése 4 %, akkor a diplomásoké átlagosan ennél magasabb. Másrészt, mint az alábbi táblázatból látjuk, a diplomás az első hat évben ugyan a hiteltől gyengébb színvonalon él - hacsak szülei nem segítik (kit nem segítenek a szülei?) -, de már munkába lépés első évétől kezdve 90 %-kal magasabb életszínvonalon él, mint a középfokú végzettséggel rendelkező, s a különbség egyre növekedik. Tehát még a legrosszabb esetben is (ha a középfokú végzettségűekkel azonos ütemben évi 4 %-kal emelkedne is a bére, 25 év múlva, tehát 19 évi munkaviszony után mintegy kétszer olyan magas lenne életszínvonala. A valóságban ennél sokkal nagyobb a különbség.)

Természetesen a modell alkalmas különböző szituációk vizsgálatára.

Év	Alap évi bér	Dipl. Évi bér	Alap életkereset	Diplomás életkereset	Diplomás megélhetése
1	750000	-750000	750000	-750000	600000
2	780000	-780000	1530000	-1836000	630000
3	811200	-811200	2341200	-3176640	661200
4	843648	-843648	3184848	-4824346	693648
5	877394	-877394	4062242	-6842087	727394
6	912490	-912490	4974732	-9305493	762490
7	948989	1897979	5923721	-8889017	1803080
8	986949	1973898	6910670	-8298143	1875203
9	1026427	2052854	7937096	-7494347	1950211
10	1067484	2134968	9004580	-6431255	2028219
11	1110183	2220366	10114764	-4210889	2109348
12	1154591	2309181	11269354	-1901708	2193722
13	1200774	2401548	12470128	499840	2281471
14	1248805	2497610	13718933	2997451	2372730
15	1298757	2597515	15017691	5594965	2467639
16	1350708	2701415	16368398	8296381	2566344
17	1404736	2809472	17773134	11105852	2668998
18	1460925	2921851	19234060	14027703	2775758
19	1519362	3038725	20753422	17066428	2886789
20	1580137	3160274	22333559	20226702	3002260
21	1643342	3286685	23976901	23513386	3122350
22	1709076	3418152	25685977	26931539	3247244
23	1777439	3554878	27463416	30486417	3377134
24	1848537	3697073	29311953	34183490	3512220
25	1922478	3844956	31234431	38028446	3652708

3. A nyolcvanas évek felsőoktatásáról.

A továbbiakban - mint már arról szó volt - az 1988-ban beadott pályázatom szkennelvel számítógépbe bevitt anyagát adom közre. Az anyag rávilágít arra, hogy milyen problémák voltak a felsőoktatásban, ezekben az években, mi volt a véleményem az akkori problémákról, s aki a jelenlegi helyzetet ismeri, összehasonlítást tehet az akkori, és a mostani helyzetről.

Bár a bemásolás elég nehézkes volt és nem is sikerült tökéletesen, de úgy véltem ez hitelesebb, mintha az egészet újra írnám.

Bizonyos, hogy sok problémát láttam a felsőoktatásban. Nem egyszer kifejeztem, hogy ha szabad kezet kaphatnék az egyetem dolgaiban és gazdálkodásában, 20 %-kal kevesebb költséggel is hatékonyabb munkát tudnék garantálni, illetve az adott költségfelhasználás esetén színvonalasabb munkát biztosítani.

Lássuk tehát a nyolcvanas években beadott pályázatom:

J A V A S L A T

A felsőoktatási intézmények gazdálkodása, a gazdálkodás ellenőrzése és a felsőoktatás szervezeti rendszerének fejlesztése

P Á L Y Á Z A T

A PM és a MKT Pénzügyi Szakosztálya által a HVG 1988.V.28. számában meghirdetett pályázatra

1988.VII

1. A pályázat célja

Az országgyűlés 1987 évi ülésszakán az adótörvények elfogadásakor - költségvetési reform kidolgozását irányozta elő. E feladat megvalósításának elősegítése céljából a Pénzügyminisztérium és a Magyar Közgazdasági Társaság pénzügyi szakosztálya a Heti Világgazdaság 1988.V. 28-i számában pályázatot hirdetett a költségvetési reformmal kapcsolatos szakmunkák, javaslatok benyújtására, körvonalazva azokat a témaköröket, amelyekben, illetve amelyek részkérdéseiben pályázni lehet. /A pályázatot a Magyar Közgazdasági Társaság pénzügyi szakosztálya 1361 Budapest, pf.14. címre kell beküldeni 1988. október 1. határidőre./

Pályázatomban a felsőoktatási intézmények - mint költségvetési intézmények - gazdálkodására, gazdálkodásuk ellenőrzésére, a szervezeti rendszer fejlesztésére teszek javaslatot.

Javasolataim leírására nem a pályázati kiírás ösztönzött, hanem az, hogy évek óta figyelemmel kísérem a felsőoktatás helyzetét, a több éve folyó és lényegében sikertelen reformtörekvéseket, s képtelen vagyok elfogadni a jelenlegi helyzetet, mivel ez egy olyan lefelé irányuló tendenciát jelent, amelyből kilábalni gyökeres változtatások nélkül aligha lehet.

A gyökeres változtatást a gazdálkodás rendszerének megváltoztatásával célszerű kezdeni mivel ez alapját képezi számos más, tartalmi, irányítási, ellenőrzési, szervezeti, stb. változásnak.

Természetesen a felsőoktatás nagyon szoros kapcsolatban van egész oktatási rendszerünkkel, vagyis a felsőoktatásban végbemenő változások hatással lehetnek egész iskolarendszerünkre.

A felsőoktatás az élet minden területével kapcsolatban van, egyrészt a kikerülő diplomásokon, másrészt az intézmények hallgatóinak és leendő hallgatóinak szülein és környezetén keresztül. Nem vitás tehát, hogy a felsőoktatás nem ragadható ki mereven a társadalmi-gazdasági rendszer egészéből, a változások megvalósíthatósága és célszerű iránya a függ a társadalmi - gazdasági rendszer egészétől, de egyidejűleg hatással is van a társadalmi-gazdasági rendszer egészére, alakítja, formálja is azt.

Pályázatomban gyökeres változtatásokat fogalmazok meg.

Éppen ebből adódik, hogy ezek megvalósítása - amennyiben kormányzatunk ezt célszerűnek látná és véghezvitelét fel tudná vállalni - valószínűleg nem egyszerre, hanem fokozatosan és talán nem is minden vonatkozásban lehetséges. A javaslataim részkérdéseiben esetenként nekem is kételyeim vannak, hiszen a jelenlegi helyzetet szoktam meg, ami valójában számomra is kényelmes, bár nem kielégítő. Úgy érzem azonban célszerű még azokat a javaslatokat is papírra vetni, amelyekkel kapcsolatban kételyeim vannak, hiszen megfelelő feltételek megteremtése esetén megvalósításuk célszerű lehet, míg a félmegoldások javaslataim összefüggő rendszerét megbontják és félő, hogy ez eredménytelenséghez vezethet.

Javaslataimat röviden, első megfogalmazásban foglalom össze, mert egyrészt talán ennyi energiát sem érdemelnek, másrészt az adott területen járatos hozzáértők e rövid megfogalmazás alapján is megértik javaslataim lényegét.

2. A jelenlegi helyzet jellemzése

2.1 Az irányítás

A felsőoktatás költségvetési intézmény. Gazdálkodásához a költségvetésből kap meghatározott keretet, amelynek nagyságát az irányító szerv, pontosabban az irányító szerv egy, vagy több dolgozója határozza meg, esetleg más szervektől, illetve személyektől befolyásolva. Látszólag tehát a költségvetési keretet az „állam” a „népgazdaság” határozza meg, valójában emberek, vagy embercsoportok.

A költségvetési finanszírozás az irányító szerv, illetve emberek, vagy/és embercsoportok teljes hatalmát, az intézmények kiszolgáltatottságát, önállóságának elvesztését jelenti.

Az irányítás szintjén meghatározzák az egyes intézmények fejlesztését egészen konkrétan /a fejlesztés tárgya, mérete, illetve mennyisége, minősége, felhasználható pénzkeret, stb./ de meghatározzák az éves üzemelés pénzügyi keretét is. Ez utóbbit korábban felhasználási címek szerint is megadták, újabban ezt oldották, csak a „kiemelt” kereteket írják elő. Természetesen a meghatározott keretek menet közben is változnak, illetve változhatnak.

Az irányító szerv törvényesen is igen széleskörű jogokkal rendelkezik az intézmények felé. Ezen túlmenően is minden kérdésben beleszólási, illetve döntési jogot biztosított magának helyzeténél fogva, ha ez nem is volt törvényesen deklarálva, hiszen nem volt olyan, illetve nincs olyan kérdés, amiben az irányító szerv ne tudna az intézményektől, számára kedvező döntést, illetve megoldást kikényszeríteni, hiszen a pénzügyi és a személyi függőség korlátlan.

Az irányító szervtől függ, hogy egy felsőoktatási intézményben milyen kar, szakirány, tantárgy lehet. Az irányító szervtől függ a tantárgyak elhelyezkedése, órakerete, tárgyi és személyi ellátottsága, az oktatás szervezeti kerete /tanszék. intézet/, adott szervezethez tartozó tantárgyak száma, illetve köre, a tantárgyak törzsanyagának köre, stb..

Az irányító szervtől függ az intézmények személyi ellátottsága, a személyek fejlődési lehetőségének biztosítása. Az hogy adott évben hány egyetemi tanár, vagy docens kinevezésére kerülhet sor. Az irányító szerv határozza meg az oktatókkal szembeni követelményrendszert., hogy aztán ezt lépten, nyomon megszegje. A külföldi utazási lehetőség, könyvek, folyóiratok és műszerek devizakerete, tudományos fokozat megszerzésének lehetősége, mind az irányító szervtől függ.

Ilyenformán nem csak az intézmény, de az intézmény dolgozói is nagyfokú függésben vannak az irányító szervtől, illetve annak dolgozóitól.

A hallgatói felvételi keretet is az irányítás határozza meg. Lehetősége van arra, hogy a felvételi ponthatár közelében válogatással vegyen, illetve vetessen fel hallgatókat. Lehetősége van a létszámkeret megváltoztatására is, ha azt kívánja, hogy még valaki az intézménybe felvételre kerülhessen. Utólag is lehetőség van hallgatók felvételére, amikor már a társadalmi ellenőrzés „nem figyel oda”. Az egyéni protekciók szerzésének lehetőségei is fennállnak, éppen annál fogva, hogy az irányító szerv pénzügyi hatalom. /De ez esetben az irányító szerv illetékes dolgozói is pénzügyi hatalmat képviselnek!/
(A fentiek a 2010. évi CXXXV. törvény 10. §-ának (1) bekezdésében szereplő szabályok alapján)

Az irányító szervet nem szabad fetisizálni. Az irányító szerv ugyanis semmiben nem dönt, semmit sem tesz mint szerv, hanem mindig annak dolgozói döntenek, vagy tesznek valamit és fennáll mindig a veszélye az egyéni érdekek érvényesítésének.

Az irányító szerv, illetve annak illetékes dolgozója tehát kényelmes helyzetben van. A rendelkezésre álló pénzkeretet elosztja az intézmények között, s ezáltal jogot nyer arra, hogy az intézményi élet minden területébe beleszóljon. Az irányító szervek, és különösen ezek egyes dolgozói élnek /esetenként talán vissza is élnek/ lehetőségeikkel. Felelősségük tulajdonképpen nincs, ha valami probléma van, akkor az intézmény a felelős, ha kifogás alá esik, hogy rossz pénzügyi döntést hozott, mindig van magyarázat, ha más nem hát az, hogy az adott intézmény nagyon akarta, vagy valaki nagyon akarta. illetve támogatta, stb..

Az irányító szervtől senki nem kéri számon, hogy rossz az oktatás színvonala, nem megfelelő oktató került valamelyik intézményhez. Ő ezért még ekkor sem felel, ha az az Ő kérésére történt, stb. Egy dolog a fontos kizárólag: hogy tevékenysége megfelelően dokumentálva legyen, vagy ha érdeke azt kívánja, ne legyen dokumentálva.

2.2. Az intézmény

Az intézményt is emberek alkotják. Emberektől független intézmény nincs. Amit tehát az intézmény tesz, azt emberek teszik.

Valójában az intézmény is kényelmes helyzetben van.

Legfontosabb számára, hogy az irányító szervvel jó kapcsolata legyen, hogy a közös kasszából minél többet kaphasson.

Hogy a költségvetésből melyik intézmény mennyit kap, kijelölnek-e számára új feladatot és annak megoldásához mennyi pénzt biztosítanak, az az irányító szervtől függ.

Bizonyos, hogy az intézmény minél több pénzt akar. Ennek érdekében a szűkös, vagy bővebb kerettel egyaránt pazarlóan igyekszik gazdálkodni. Véletlenül sem érdeke a megtakarítás, mert esetleg a következő évre csökkentik a keretét. Inkább túlköltekezik, pótkeretet kér, bizonyítandó, hogy több pénzre van szüksége, legalábbis a jelenlegi rendszer erre ösztönzi az intézményeket és igen nagyfokú önmegtartóztatás és „öntudat” kell ahhoz, hogy az intézmény, vagy annak dolgozói a saját és az intézményi érdekeket nagymértékben a „népgazdasági érdekek” rendeljék alá, holott a gazdálkodás rendszere éppen más irányba orientál.

Az intézmény érdeke, hogy az adott pénzügyi helyzeténél ne legyen rosszabb, inkább jobb pozíció elérésére törekszik és egy lehetőleg nagyfokú gazdasági-pénzügyi biztonságra, kényelemre.

A gazdasági-pénzügyi szempontból nem érdeke a hatékonyabb oktatás, a hatékonyabb szervezeti keret, a célszerűbb gazdálkodás, a dolgozói létszámmal való takarékoság, a hatékonyabb dolgozó emberek megtartása, vagy felvétele, az oda nem való dolgozók elbocsátása, stb..

Legjobb egy olyan helyzet, amikor bőséges anyagi és személyi feltételekkel rendelkezik az intézmény és megszerzett pozícióit, e területen megtartja, vagy - a nagyobb biztonságra törekedve - még fokozza is. A létszámgazdálkodást tekintve még figyelembe kell venni azt is, hogy a jelenlegi társadalmi viszonyok között egy dolgozó elbocsátása a vezető megrokkánásához vezethet, annyi nehézséggel jár, a vezető érdeke csakis az lehet, hogy ilyen ügyleteket messze elkerüljön. A dolgozó viszont - különösen a tehetségtelen - aligha hagy el egy ilyen munkahelyet, ahol van ugyan követelmény és követelményrendszer papíron, de az nem sokat számít sem az anyagiakban, sem az erkölcsiekben, elbocsátás veszélye pedig egyáltalán nem fenyegeti, sőt sikerül megfelelően "nyüzsögnie, amihez éppen az ilyen embereknek van leginkább idejük, akkor előrehaladásának legalább olyan, vagy még jobb lehetősége van, mint annak, aki hatékonyan dolgozik.

A felsőoktatási intézmény vezetőinek megítélésében sem sokat számít az eredményesség. A fő mérce és törekvés általában, hogy sikerült-e építeni fejleszteni anyagilag az intézményt, ami viszont nem az intézmény vezetőjének munkája, hanem a főhatóság, az irányítószerv dolgozójának megítélésétől függ.

Mivel a szubjektív megítélés játszik döntő szerepet, természetes a függő viszony kiteljesedése. Nem ösztönzi semmi az intézmény vezetését a külföldi kapcsolatok ápolására, hatékonyabbá tételére, szélesítésére, neves külföldi professzoroknak az intézményhez kötésére honoris causa doktori címek adományozásával, tudományos kutatási, vagy belföldi szerződéses megbízások megszerzésére, stb., kizárólag a saját területén. Az intézményi vezetők és a hivatali apparátus gyakran egyenesen gátolja az ilyen jellegű kezdeményezéseket, vagy egyszerűen elhallgatja azokat, nem vesz róluk tudomást, aminek következtében ezek a kezdeményezések nem valósulnak meg, s előbb-utóbb kedvét szegik azoknak, akik ilyen területen kezdeményeznek, illetve kezdeményezhetnek.

Az intézmény szempontjából nem sokat számít a hallgatói létszám változása, az oktatás tartalmi színvonala sem, hiszen ettől mit sem függ az intézményi vezetők és dolgozók kérése. Legfeljebb a presztízs az, ami ösztönző, s amit szerencsére még nem sikerült az oktatókból kiirtani.

2.3. Az oktató

Alkati kérdés, vagy egyéni ambíció kérdése, hogy az oktató hajlandó-e és milyen mértékben, illetve meddig hatékonyabb, tartalmasabb munkára törekedni. Nem ösztönöz erre tulajdonképpen semmi, sőt a jobban törekvő oktató egyre több akadályozó tényezővel találja szembe magát. Olyan fojtogató ellenállás veszi körül, hogy előbb-utóbb kénytelen tudomásul venni, hogy nem szabad kiugró teljesítményekre, új megoldásokra törekedni, „be kell állni a sorba”, nincs más lehetőség! Az anyagi és erkölcsi megbecsülés nem a tenni akaró embereknek jut, de ez lenne a kisebb hiba. Az állandó gáncsoskodás viszont a legedzettebb ember idegeit is kikezdi.

Milyen nevetséges, az amikor az állami, párt, szakszervezeti és KISZ vezetők napokig dolgoznak azon, hogy a meglévő igen kis keretet hogyan lehet elosztani béremeléskor és jutalmazáskor. Azt viszont semmiképpen nem hajlandók megtenni, hogy ebben és a gazdálkodás más kérdéseiben a szervezeti egység önállóságot kapjon, hogy a döntés ott történjen, ahol ahhoz az információk rendelkezésre állnak. Mennyire leegyszerűsödne a helyzet! Gyakran a szervezeti egységek javaslatát változatlanul hagyják jóvá, de úgy látszik, ragaszkodnak ahhoz, hogy joguk legyen azt mondani, hogy a döntés az intézményi, vagy kari vezetésé. Na *meg* ez lehetővé teszi, hogy „a jó társadalmi munkát, stb. Kérdés azonban, milyen mértékig lehet társadalmi munkának nevezni azt, ami azt eredményezi, minden fizetésemeléskor és jutalmazáskor többet kaphat az, aki „közel a tűzhöz”, sőt ezért még külön jutalmat is kaphat, a ranglétrán is jobban halad előre, stb.

Az oktatót nem ösztönzi semmi a jobb munkára, csak saját lelkiismerete. A lelkiismeret pedig nem mindenkinél egyformán funkcionál. Érdekesek azok a felmérések, hogy a munka megbecsülése, az anyagi elismerés mennyiben van arányban a munka eredményességével. Van, aki jó oktató, eredményes kutató, a gyakorlatnak is sok segítséget ad, tudományos fokozattal rendelkezik. Más oktató mindenben alul marad, de jogosnak érzi nyilvánosan is méltatlankodni, ha fizetése az előbbitől néhány forinttal lemarad. A fő érv hogy az oktató munkát nem becsüli meg az adott intézménynél! Pedig az Ő munkája az oktatásban is gyenge. Azon nem is lehet csodálkozni, ha egy-egy oktató önmércéje nem megfelelő, bár talán ez sem éppen dicsérendő oktatói tulajdonság. De hogy ezt el is ismerjük Neki, az már nyugtalanító. Különösen elismerjük, ha valakinek a Valakije, vagy valamije, vagy valamilyen funkciója van, stb.

Néhány éve még a kutatási pénzkeretet is úgy kapta az oktató, hogy abból egyéni haszna nem volt. Fedezhette belőle a papír és írószerszükségletét, enyhítette az igen szűkös kiküldetési keretét, kisebb eszközöket vásárolhatott belőle. Talán második éve, hogy a kutatási keretből bér és jutalom fizethető. Látszólag ez lényeges változást takar, valójában semmi lényeges változás nem történt. A rendelkezésre álló keretet általában a párt- és szakszervezettel karöltve oszthatja fel a témavezető kutató a kutatási témában „résztvevők” között, függetlenül attól, hogy ki mennyit dolgozott, illetve milyen eredményt ért el.

Elvileg a témavezetőnek jogában állna a bér és jutalmazási keretet a munka eredményessége alapján felosztani. Ez azonban olyan nagyfokú ütközésekkel és oly sok sűrűlódással járna, hogy azt elviselni nemigen tudja a témavezető, hacsak nem rendelkezik olyan pozícióval, vagy összeköttetéssel, hogy ennél fogva támadhatatlan. /Pl. képviselő, vagy Központi Bizottsági tag, vagy kapcsolatai ilyen magasra érnek el./

Más kérdés, hogy publikálási lehetőséghez is jobban hozzá jut az, akinek megfelelő kapcsolatai vannak, vagy aki megfelelő pozícióval rendelkezik.

Az oktatóknak lehetőségük van szerződések keretében külső gyakorlati munkát, úgynevezett KK munkát végezni. Kezdetben ez igen kifizetődő volt az egyénnek is, de csakhamar fellángolt az irigység az intézményeken belül is és az intézményeken kívül is. Elképzelhető, hogy voltak e téren szabálytalanságok és visszaélések is, nem ezt büntették, hanem szinte erkölcstelennek kiáltották ki a KK munkát. Később egyre nagyobb korlátozásokat léptettek életbe. Voltak intézmények, ahol úgynevezett erkölcsi felső határt szabtak a kereseteknek, de például a MÉM területén egyenesen korlátozták a kereseteket 5 hónap bérének megfelelően. Ezek a korlátok a és erkölcsi megítélések természetesen csökkentették a KK munkavégzés iránt az oktatók kedvét, azaz lefékeztek, teljesítmény visszatartásra kényszerítették általában a legtevékenyebb oktatói réteget. Ha viszont valaki visszafogta a KK munkavégzést, vagy nem járt utána, illetve csak annyit vállalt, amennyi a keretbe belefért törvényszerűen csökkentette az iránta való keresletet is, kezdett feledésbe menni az a megszerzett jó híre,

hogy valóban érdemes, a vállalatok számára hasznos munkát tud végezni. Ez önmagában is lefelé irányuló tendenciát eredményezett a KK munkákban. A KK munkák szabályozása is egyre kedvezőtlenebbé vált, az árak is emelkedtek, és a vállalatok is egyre kedvezőtlenebb pénzügyi helyzetbe kerültek. A KK munkák fenntartása a vállalási árak emelkedése mellett lett volna csak érdeke az oktatóknak, ami azonban éppen a vállalatok kedvezőtlenebb pénzügyi helyzete miatt nem volt lehetséges. A KK munkavégzés tehát egyre szűkült, s aki KK-t vállalt az csak azért tehetett, hogy nagyon szüksége volt a pénzre, vagy nem akarta engedni, hogy a KK végleg elsorvadjon, mert változást remélt a szabályozásban, na meg a KK segítette friss gyakorlati anyag beszerzését az oktatáshoz és a kutatáshoz, s ha ebben nem is volt anyagilag érdekelt oktatói lelkiismerete sarkallta a megfelelő oktatási anyag megteremtésére

A személyi jövedelemadó bevezetése után végképpen olyan helyzetet teremtett, hogy még a legambiciózusabb embereket is elriasztotta, hogy KK munkát végezzenek! Az addig is aránytalanul alacsony személyi részesedést egycsapásra negyven százalékra csökkentette, hiszen mintegy 60 %-os adóelvonást eredményezett! Ha addig a vállalási összegből jó esetben 25 % volt a személyi jutalom, most ez legfeljebb csak 12 lett!!! Talán nincs a világon olyan ország ahol a szellemi munka ilyen mértékben leértékelődött volna. Ha pl.: a vállalási összeg 10 %-a a közvetlen költség /papír, írószer, műszerhasználat, kiküldetés/, akkor 12 % jutalom mellett az állami és intézményi elvonás 78 %! De ez csak egyik oldala a KK munka visszaszorításának. A másik oldala az oktató nagyfokú kiszolgáltatottsága. Bizottságok, ellenőrök, párt- és szakszervezeti bizalmiak vizsgálják, hogy arányos legyen a jutalomfelosztás /nem munkaarányos/, hetekig várakoztatják a témafelelőst a téma jóváhagyására, stb. stb. Ez a sok megmagyaráztatás, akadékoskodás hozzá nem értők beleszólása, stb. egyenesen megalázó. Nem csoda tehát, ha az oktatók inkább választják az egyszeri megbízást, a szerzői tevékenységet /ez még dicsérendő is/ és a háztáji gazdálkodást /libatartást, baromfitartást, sertéstartást, virágmagtermesztést, stb./ A szerzői tevékenység ösztönzendő és igen rangos elismerésre méltó. A háztáji annál kevésbé kívánatos. Az egyszeri megbízás hasznosságát tekintve egyezik a KK munka hasznosságával a vállalat és az egyén szempontjából, az intézménynek azonban nem fűződik hozzá érdeke. Az egyénnek és vállalatnak azért is jó az egyszeri megbízás, mert olcsóbb és mégis nagyobb az egyén haszna és nincsenek bizottságok, párt és szakszervezeti szervek, akiknek magyarázkodni kell. Nincs megalázás és akadályozás, ami gyakran több energiát emészt fel, mint maga a munka.

Meghökkenítő, hogy az intézmények vezetői ahelyett, hogy az intézmény érdekét szem előtt tartva mindent megtennének a KK munkavégzés megkönnyítése érdekében - hogy az egyszeri megbízásról a KK felé próbálnák terelni a munkavállalást - továbbra is megkövetelik, hogy a témafelelős naplót vezessen arról, ki mikor, mit végzett a KK munkában. Pedig mindenki tudja, hogy ez a napló utólag készül és csak azért, mert egyszer valaki kitalálta és elrendelte. Hogyan lehet, hogy értelmes emberek ilyen értelmetlenségre kényszerítenek és kényszeríthetnek embereket? Ennél felháborítóbb, megalázóbb dolgot el sem lehet képzelni!

2.4. A hallgató

A hallgató legfontosabb célja volt, hogy a felsőoktatási intézménybe felvételt nyerjen. Vagy a szülők akarták, vagy rábeszéltek, vagy a katonaságot lehetett így könnyebben megúszni, vagy egyszerűen csak diplomát akart szerezni, vagy - bár ilyen volna sok - elhivatottságot érzett valamilyen szakma iránt.

A keretszámok adottak. Bekerülni nehéz. *Mindenki kapcsolatot keres. Bűntények is voltak.*

Ha valaki egyszer bejutott a felsőoktatási intézménybe az általában diplomát akar szerezni. S ha akarja, *meg* is szerzi. Többszöri vizsga lehetőség, és évisméltési lehetőség is van, és nagyon szőrös szívű tanárnak kell lenni ahhoz, hogy valaki kibuktasson a felsőoktatási

intézményből egy olyan hallgatót, aki háromszor-négyszer megbukott nála, majd évet ismételt és itt is a második, vagy harmadik nekifutásban próbál levizsgázni. Különbösen is, ha valaki ekkorra sem tanul meg egy tárgyat az már elmeegógyintézeti kezelésre szorul.

Más kérdés, hogy sok tényező hat olyan irányba, hogy a követelmények csökkenjenek a felsőoktatásban.

A hallgató általában tandíjmentes, ösztöndíjat és szociális segélyt /támogatást/ kap. Látszólag az állam pénzén tanul, nyilvánvalóan ez felmenti államunkat annak kötelezettsége alul, hogy a munkabérekben a tanítás költségeit is el kell ismerni. Ha tehát a hallgató végez, helyet kell számára biztosítani és egy minimális munkabért. Ez viszont azt is jelenti, hogy az intézményeknek és vállalatoknak megéri felsőoktatási végzettségű embereket alkalmazni, hiszen olyan olcsó alkalmazásuk, mintha takarítót alkalmaznának. Valójában a felsőoktatási intézmény elvégzése nem ingyenes, igen sokba kerül a szülőknek.

A leggyengébben végzet, legbutább egyetemi hallgató is gyorsan lehet akár vezető is, de jól fizetett /a jelenlegi szinten és a vele együtt végzettekhez képest jól fizetett állásban/ alkalmazott mindenképpen, ha valamely vezető ember gyereke, befolyásos szülők gyereke, stb.

Valójában a felsőoktatási intézmény elvégzése nem ingyenes, igen sokba kerül a szülőknek. Aki felsőoktatási intézményben öt évig tanul, az bizony öt évig nem keres. Ez pedig jelentős keresetkiesés a vele egykorú szak- és segédmunkással szemben. De az öt év alatt az ösztöndíj és a szociális támogatás nem fedezi a hallgató létfenntartási költségeit. Ezt a szülőknek kell fedezni. Ez pedig nem is kevés költséget jelent. A végzős aztán a vele egykorú szak- és segédmunkásnál jóval alacsonyabb keresetért kénytelen dolgozni. Nem csoda tehát, ha 45-50 éves korára éri el életkeresete a vele egykorú szakmunkásokat, ha egyáltalán eléri. Élete legjavát tehát anyagi nélkülözések között éli le, hogy aztán élete utolsó harmadában „utolérje önmagát”. Nem nagy perspektíva!

A végzettek állása nem nagyon függ - ha egyáltalán függ attól milyen tanulók voltak. Az ösztöndíj sem elég differenciált ahhoz, hogy a jobb tanulásra ösztönözzön. Sőt a későbbi előrehaladásban sem ez játssza a döntő szerepet. Mi ösztönöz tehát a tanulásra? Legfeljebb az önbecsülés, a szégyenérzet a sikertelen vizsgák miatt. Nem sok!

2.5. Összefoglalás

Csupán néhány fontosabb tényező kiragadása alapján is az tűnik ki, hogy valójában a teljes vertikumot az jellemzi, hogy hiányzik az érdekeltség, nincs ösztönző erő. Igaz ez egy nagyon kényelmes helyzet. A hallgató csak kell, hogy tanuljon, amennyi elég a diploma megszerzéséhez, állása és előrehaladása biztosítva van, illetve nem a tanulmányi eredményétől, nem a tudásától függ. Az oktató szerényen él, de ezért elegendő, ha csak az óráit megtartja, állása biztos, előrehaladása sem csak /és talán nem is döntően/ munkájától függ. Többleteljesítményre nem ösztönzik, legfeljebb teljesítmény visszatartásra.

Az intézmény vezetése nyugodt Két ciklus adva van, csak arra kell ügyelnie, hogy a felsőbb szervekkel lehetőleg jó kapcsolata legyen vagy legalábbis ne legyen rossz kapcsolata. /Erdőcsileg igen lealázó!/ A felsőbb szerv mindenható, a felsőbb szerv dolgozói mindent el tudnak érni, amit akarnak, sőt akaratukat népgazdaság, társadalmi, párt, stb. érdeknek kiáltják ki. Felelőségük nincs. Ők az állam, Ők a nép, Ők mindennek felett és mindennek előtt. Ilyen helyzetben természetesen a felsőoktatási intézmények a felsőoktatás intézmények hivatalai is nyeregben érzik magukat. Sőt az irányítószerv helyi végrehajtója a helyi hivatal. Ez pedig azt is jelenti, hogy a helyi hivatal nagyhatalom, még az intézmény vezetőjével szemben is. Sugallja a személyi döntéseket az irányító szerv felé, megbuktathatja az intézmény vezetőjét, segítheti, vagy gátolhatja a intézmény életét.

3. Javaslat az intézmények gazdálkodása, a gazdálkodás ellenőrzése, és a felsőoktatás szervezeti rendszerének fejlesztésére.

Aligha lehet arra vállalkozni, hogy egy korlátozott terjedelmű pályázat keretében részletesen kidolgozásra kerüljön egy, a jelenlegitől gyökeresen eltérő felsőoktatási rendszer. Kidolgozására sort keríteni csak akkor lehetne, és akkor lenne értelme, ha megvolna a reménye megvalósításának. Éppen ezért a továbbiakban csupán a javaslat legfontosabb elveinek felvázolására kerülhet sor.

Teljes autonómiát kell adni a felsőoktatási intézményeknek, mind a tartalmi, szervezeti, mind pedig a gazdálkodási kérdésekben.

A felsőoktatási intézmények állami irányítása az alkotmány és a törvények segítségével valósuljon meg. A törvényekben, csupán a legfontosabb kérdéseket kell szabályozni, és itt is érvényesülnie kell annak az elvnek, hogy mindent szabad, ami nincs tiltva. Állami szervezeteknek ne legyen joga beleszólni a felsőoktatás belső ügyeibe, sem a kádárkérdésekbe, sem tartalmi kérdésekbe, sem gazdálkodási kérdésekbe, az állami irányítás csupán arra szorítkozzon, hogy ellenőrizheti a törvények betartását, segítheti az intézmények munkáját. Aligha kell félni attól, hogy egy önálló, a jobb munkában érdekelt intézmény rosszabbul fog dolgozni, mint egy érdektelen, felülről - szintén nem kellően érdekelt - irányított intézmény.

A felsőoktatási intézmények ne legyenek költségvetési szervek, hanem saját bevételeikből tartsák fenn magukat. Az állam legfeljebb mecénás szerepet játsszon a felsőoktatási intézmények segítségével. Mecénási tevékenysége viszont ösztönözzé a felsőoktatási intézményeket a jobb munkára és gazdálkodásra. Pl. az állam mecénási szerepe jelentkezhet abban, hogy a felsőoktatási intézmények bevételeit nem adóztatja az állam az intézmény bevételeinek függvényében anyagilag is segítheti a felsőoktatási intézményeket. Az kap több anyagi segítséget, amelyik a legtöbb bevételre tett szert, stb. Hangsúlyozni kell hogy az állam szerepe nem az, hogy a felsőoktatási intézményeket kihúzza a bajból adományaival, hanem, hogy a jó munkát és jó gazdálkodást honorálja, ösztönözze.

Természetesen a felsőoktatási intézmények is hozzájuthassanak hitelhez, ugyanolyan feltételek mellett, mint más szervek és vállalatok, amelyek önállóan gazdálkodnak. Az volna a célszerű, hogy az állam minél kevesebb terhet, és súrlódást vállalna magára. Ez pedig az intézmények autonómiájával, önálló gazdálkodásával biztosítható legcélszerűbben.

Természetszerű, hogy ha a felsőoktatási intézmények sajátbevételeikből tartják fenn magukat, akkor megszűnik mindenféle térítésmentes szolgáltatásuk. Mindent kizárólag térítés mellett biztosítanak, megszűnik a tanulás ingyenessége, az intézmények jövedelemre törekednek, amelyből a jobb munkát honorálják, fejlesztéseket hajtanak végre, stb.

Máris felvetődik, hogy a jelenlegi bérek mellett a magyar családok nagy része nem volna képes vállalni a felsőoktatási tanítás költségeit. Itt lépne viszont be az állam tanulmányi hitel biztosításával, esetleg kedvezményes kamatozású, hosszúlejáratú hitelnyújtással. Lehetséges, hogy a hitel összege, legalábbis a kezdeti időben meghaladná a jelenlegi ösztöndíjra fordított összeget, de nem ingyenes, vissza nem térülő támogatás, hanem kamatozó hitel formájában. Számítani kell azonban arra, hogy az állampolgár nem szeret eladósodni, ezért arra kell törekedni, hogy minél nagyobb saját erő igénybevétele mellett minél kevesebb hitelt vegyen fel. Elképzelhető az is, tanulmányi eredménytől függjön - ösztönzésként - a kamatmérséklés.

Meg kellene adni a lehetőséget a felsőoktatási intézmények hallgatóinak, hogy munkát is vállalhasson. Ez természetesen azt is jelentené, hogy az órák látogatása nem kötelező, nem az a fontos, hogy az órákon részt vegyen, hanem a tudás. A kötelezően előírt gyakorlatokat

természetesen mindenkinek el kell végezni, így nem fordulhat elő, hogy laboratóriumi gyakorlat hiányában az elméleti ismeret gyakorlattal ne volna megalapozva.

Rugalmas, oktatási rendszert kellene megvalósítani, ami lehetővé tenné, hogy a hallgató akár 8-10 év alatt végezze el az egyetemet, vagy esetleg két egyetemet. Lehet - sőt valószínű - hogy ez a mainál sokkal megalapozottabb ismeretet nyújtana. Természetesen a felvehető hitelnek lenne egy felső határa a visszaélések lehetőségeinek elkerülése érdekében. De saját költségen miért ne?

A felsőoktatási intézmény hallgatójának megélhetési és tanulmányi költségeinek forrásául szolgálna a szülőktől kapott anyagi támogatás, a saját munkavégzés utáni kereset és az államtól felvett hitel. Ezen kívül alapítványok és adományok is segíthetnék a hallgatókat, természetesen ezekre megfelelő ösztönző feltételek vannak jelenleg is előírva. A szülők tehervállalását - az alapítványokhoz hasonlóan - adókedvezménnyel lehetne ösztönözni. Mivel a felsőoktatási intézmény elvégzése nem ingyenes, hanem sajátéris /ez akkor is igaz, ha hitelt vesz fel/, természetesen a diploma megszerzése után a munkába állás olyan munkabérral kellene, hogy járjon, ami elismeri a tanulási költséget és az ezzel járó kockázatot is. /Marx/ Olyan bérnek kellene tehát lenni, ami lehetővé teszi a diplomásnak a mainál lényegesen nagyobb színvonalon történő megélhetését, valamint a felvett hitelek és kamatok visszafizetését. Amennyiben valaki nem vesz fel hitelt, tehát teljesen saját erőből tanul, ez számítson jó befektetésnek, ami a diploma megszerzése után jól kamatozik. Ez ösztönözne arra, hogy minél nagyobb legyen a saját erő felhasználása.

Bizonyosan lenne olyan is, aki a fenti ösztönző rendszerben sem tanulna megfelelően. Csakhogy az elhelyezés nem lenne az állam kötelezettsége. Mivel az alkalmazás a magas bér miatt a vállalatok és intézmények számára igen költséges, meggondolnák, ilyen költségteher mellett rosszul tanuló, fegyelmezetlen, dolgozni nem szerető és minőségi munkára nem alkalmas diplomást alkalmazzanak. Az ilyen ember alacsonyabb rendű munkára kényszerülne, mert a hitelteher mindenképpen munkára szorítaná. Úgy vélem ilyen csak elvileg fordul elő, mert ha valaki nem képes tanulni, előbb-utóbb kilépne a felsőoktatásból. Valójában a személyi jövedelemadó bevezetésekor a vállalatok számára a munkaerő megdrágul, de ugyanakkor a munkaerő tulajdonos számára az árak és terhek emelkedése miatt olcsóbbá vált. Még nagyobb szakadás állt be a fogyasztási cikkek és a munkaerő ára között. Valószínűleg magyar sajátosság a munkaerő árának ilyen emelése és egyben csökkentése is.

Ha egy diplomás külföldre távozik, nem érné a jelenlegihez hasonló kár az országot, mivel a hitel és a kamattörlesztés továbbra is kötelezne, s a tanítás költsége az államnak megtérülne.

Ma az állam tartja fenn a felsőoktatási intézményeket. A javasolt rendszerben önmagukat tartanák fenn, és az állam valószínűleg nem kellene, hogy a mainál nagyobb összeget fordítson a felsőoktatásra, de ezt is hitelként. Sőt ez az állami ráfordítás még igen ösztönző is lehetne.

Az intézmények pénzbevétele a következőkből tevődik össze:

A hallgatók befizetései /tandíj, eljárási díjak, jegyzetek és egyéb oktatási anyagok, kollégiumi térítések, étkezési térítés/. Sőt itt lehetne differenciált szolgáltatást nyújtani, pl. egyszemélyes, vagy többszemélyes kollégiumi szállás díjazása eltérne, stb.

Külső munkavállalás és kifelé végzett szolgáltatások.

Erre ösztönözni kellene, az intézményeket azzal, hogy a munkát végzők és a munkát végző szervezeti egység jelentős részt kaphasson a vállalási összegből, de egy része az intézményé legyen. Az állam lehetőleg ne tartson igényt a részesedésre, és ne is adóztassa az ilyen tevékenységet, elégedjen meg a személyi jövedelemadó címen befolyt összeggel. Meg kell szüntetni a bürokráciát, naplóvezetést, bizottságosdít, az egyenlősdire való ösztönzést, stb.

Különböző tanfolyamok és továbbképzések után történő befizetések. Itt az intézmények és az intézményeknek, szervezeti egységeknek nagyfokú leleményességet és rugalmasságot kell adni, illetve tanúsítani.

Alapítványok és adományok. Ma már fellendülőben vannak az alapítványok és adományok, ezt a javasolt rendszer erősítené. Lehetővé kellene tenni, hogy az intézmények itt is nagyfokú rugalmasságot tanúsíthassanak és előnyök biztosításával, különleges szolgáltatásokkal és kedvezményekkel ösztönözzék az adományokat és alapítványokat.

A hallgatói létszámot sem kellene korlátozni.

Ezt az intézmények amúgy is korlátoznák, másrészt ki lehetne alakítani egy célszerű mechanizmust a felesleges tömegképzés elkerülése érdekében. /Megszűnne a protekció, az igazságtalanság, anyagi előnyök, stb./

Az intézmények önállósága, eltérő helyzete, eltérő leleményessége, eltérő megoldása, stb. nyilvánvalóan oda vezetne, hogy eltérő képzési szintek, eltérő profilok, eltérő szervezeti keretek, eltérő tandíjak, stb. alakulnának ki. Ez a mai uniformizált szemléletünkben talán szokatlan, de valószínűleg áldásos hatású lenne. Nem kellene az intézményeket felülről ösztönözni a hatékonyabb gazdálkodásra, a hatékonyabb szervezeti keretek kialakítására, a tartalmasabb oktatásra, a nagyobb leleményességre, stb. Verseny folya az intézmények között, ami pezsgő életet teremtene a jelenlegi nyugodt, kényelmes élet helyett. Nem kellene felsőbb szervnek kimondani egy intézmény megszüntetését, ha arra nincs szükség, vagy ha a versenyben nem állja meg a helyét. Megtenné ezt maga az élet. Az életképtelen, nem versenyképes intézmény megszűnne, vagy átalakulna kutatóintézeté, vagy szolgáltató vállalatá, műszereinek hasznosításával keresve kenyerét. De ezért nem az államot, vagy valamely alkalmazottját okolná /esetleg indokoltan/ hanem önmagát.

Természetesen, ha valamely intézmény megszűnne, a jobb munkaerők más intézményhez átmehetnének. Sőt ettől függetlenül is, az intézmények kapkodnának a jobb dolgozókért, s megindulhatna egy egészséges kádermozgás /csúnya szó, de hirtelen nem találtam jobbat!/, amit oly sok éve hiába szorgalmaznak az irányító szervek, igaz csak szóban.

Az intézményeknek érdekük volna, hogy szervezeti egységeik a lehető legcélszerűbb keretekben és önállóan dolgozzanak. Kapnának egy költségkeretet, ami épp, hogy alapszintű /de intézményenként is eltérő/ létezésüket tenné lehetővé. A többit megkereshetnék. Szabadon gazdálkodhatnának a létszámmal is. Nem volna létszámkeret, csak pénzkeret de a pénzkerethez annyit kereshetnek külső munkákkal, amennyit csak tudnak. A költségeket esetleg szabadon használhatnák beszerzésre, anyagra, bérfizetésre, stb. Megoldódna a hatékony létszámgazdálkodás a felsőbb szervek nélkül, akik úgysem sokat tudtak, tenni ennek érdekében. Nem volna szükség arra, hogy sok éven keresztül szorgalmazták a felsőbb szervek a hatékonyabb szervezeti kereteket, és mégsem történik semmi. Nem is történhet, mert mást tart hatékonyak az irányító szerv és az intézmény, eltérés van az irányítószerv dolgozóinak megítélésében egyénenként is és az intézmények között is. Ez az eltérés részben valóságos /hiszen eltér az intézmények helyzete/, részben pedig abból adódik, hogy az egész csupán szubjektív megítélésen alapszik, hiányoznak az objektív elemek.

Nagy gond a jelenlegi és a javasolt rendszerben is a kutatás finanszírozása. A mai helyzet tartathatatlan. Szubjektív döntések /még ha bizottsági döntésbe is vannak burkolva/, lehetőleg minden valamirevaló októnak jusson valami, stb. Át kellene térni a kutatási végeredmény finanszírozására. Nem volna valószínűleg rossz megoldás az sem, hogy az egyetemi professzorok kapjanak kutatási általányt, amely lehetővé tenné néhány diplomás alkalmazását továbbképzési célból. Nehéz most megfelelő receptet adni, a kutatás finanszírozására, de valószínűleg meg lehetne találni olyan - a javaslatokkal összhangban lévő - megoldást, illetve megoldáso-

kat, ami a jelenlegi szubjektív és áldatlan helyzetet megszüntetné, és hatékonyabb megoldást eredményezne. /Eredményfinanszírozás, alapítványok, vállalatokkal együttműködés, stb./

A javaslat megvalósulása a legkényelmesebb helyzetbe az irányítószervet hozná, hiszen kizárólag a törvényességi felügyeletet és segítséget kellene ellátni. Igaz, ennek ellenében le kellene mondania a beleszólás jogáról és az ezzel járó előnyökről, hatalmi pozícióról. Az előnyökre nem is lenne senkinek szüksége, ha nincs felvételi keret, tehát nem kell protekciót szerezni, de még az sem érne meg senkinek, hogy tudás nélkül kapjon diplomát, mert az élet előbb-utóbb úgyis félreállítaná. Az intézménynek sem lenne érdeke lejártni önmagát, megalapozatlan diplomák adásával, stb.

Nagy problémát jelenthetne azonban az, hogy az irányító apparátus létszámát a minimálisra lehetne /kellene!/ csökkenteni /25-30 %-ra/ A hatalmas állami bürokrácia fenntartása már elviselhetetlen gazdasági terhet ró az országra. Ez a teher, ezáltal is enyhülhetne.

Az intézmények kényelmes helyzete egyértelműen megszűnne. Kényelmességük létüket is veszélyeztetné. Hihetetlenül megnövekedhetne az alkotó kedv, a leleményesség, megszűnne, vagy legalábbis jelentősen mérséklődne az irigykedés. Mindenkinek érdeke lenne, hogy mindenki eredményesen és hatékonyan dolgozzon. A hivatali apparátus az intézményeken megszűnne mindenható lenni! Kiszolgáló, segítő lenne, az lenne, aminek lennie kellene ma is. Természetesen minden pénz egyforma lenne, nem lenne elkülönítve a bér, az eszköz, anyag, stb. költségkerete. Létszáma 50 %-kal csökkenthető volna.

Az intézmények dolgozóit természetesen ez eltérően érintené. Kedvezne a tevékeny embereknek, s az intézmény elhagyására kényszerítené azokat, akik nem valók az intézményhez. De ez objektív úton történő szelekciót eredményezne, és nem érvényesülhetnének, vagy csak igen korlátozottan a jelenlegi szubjektív elemek.

A hallgató érzékelné, hogy mennyibe kerül a diploma megszerzése. Nem az államnak, hanem Neki személy szerint. Bizonyos, hogy másként állna a tanuláshoz és meg is becsülné a nehezen megszerzett diplomáját.

A diplomásokat alkalmazó intézmények és vállalatok jobban képzett embereket kapnának. Igaz drágábban, ezért jobban is megnéznék, kit vesznek fel, milyen munkakörre. Igaz itt még meg kellene teremteni jobban azokat a feltételeket, amelyek érdekeltté teszik a vállalatot a jobb szakemberek alkalmazásában.

Az oktatók eléggé független emberek lennének. Munkájuk középpontjában valóban a magasabb színvonal megvalósítása lehetne.

Az állam jól járna. Kevesebb áldozattal, jobb szakemberek kerülnének ki az intézményektől, akik sikeresebben termelnének, gazdálkodnának, irányítanak, művelnék a kultúrát és a tudományokat.

Csökkennének a költségvetési terhek, mivel kisebb irányító apparátusra lenne szükség és az intézmények, sarkallva volnának saját keresetre, s hatékonyabb gazdálkodásra.

Valószínűleg egy ilyen rendszer nagy pezsgést indítana el az államapparátusban a hivataloknál és főként a vállalatoknál, s alapját képezhetné egy gyorsabb társadalmi - gazdasági fejlődésnek.

Javaslatom, hogy a jelenlegi szubjektív folyamatok kiküszöbölésével és objektív folyamatok érvényre jutása feltételeinek megteremtésével tartalmasabb, hatékonyabb rendszert kell megvalósítani. Olyan rendszert, amelyben biztosítva lennének azok az automatizmusok, amelyek biztosítják működésének hatékonyságát és megújulását. Egy rendszer annál tökéletesebb, minél kevesebb külső beavatkozás kell működésének biztosításához.

4./ A javaslat megvalósításának várható eredménye.

Amennyiben Javaslatom megvalósításra kerülne, annak legfontosabb eredményei a következőkben foglalhatók össze:

a./ Erkölcsi eredmények

Egyértelműen javulna a közhangulat. A felvételi rendszer visszáságai megszűnnének, a hallgató tudná, mibe kerül taníttatása, és azt nem a társadalom viselné. A hallgató ösztönözve lenne a tanulásra, nem lenne érdeke, hogy az oktatás színvonala csökkenjen, hanem védené az intézmény presztízsét és színvonalát, mert ez alapja az ő megbecsülésének és jövőjének.

Megszűnnének a hibás, szubjektív káderpolitikai hibák. Egészséges kádermozgás következne be. Erősödne a dolgozók fegyelme, önállósága, leleményessége, stb.. Megszűnnének erkölcsi megalázások, függő, kiszolgáltatott helyzetek.

Új, hatékony oktatási és továbbképzési formák és megoldások születnének.

Teljesítmény visszatartás helyett a teljesítmény ösztönzése következne be.

Színvonalasabb, hatékonyabb lenne az oktatás.

b./ Anyagi eredmények

A teljesítmény ösztönzésével, még a jelenlegi gazdasági helyzetben is legalább kétszeresére lehetne növelni a KK és külső szolgáltatás bevételeit a műszerek jobb hasznosításával és a szellemi kapacitás hatékonyabb kihasználásával.

Az irányító szervek létszámát kb. 75 %-kal lehetne csökkenteni, s működési költségük is kb. 65-70 %-kal csökkenhetne.

Az intézménynél a pazarlás megszüntetése és a hatékonyabb gazdálkodás miatt ugyanazon feladatok ellátása 10 %-os költségcsökkentéssel is megoldható, vagy a jelenlegi költségek felhasználásával 10 %-kal magasabb színvonalú teljesítmény biztosítható.

A hatékonyabb szervezeti kerete és a hivatali létszám 50 %-os csökkentése, az ügyvitel egyszerűsítése az intézmények költségeiben újabb 5 %-os megtakarítást eredményezne, csökkenne az adminisztráció, a bizottsági tárgyalások, üresjáratok, egymás megalázása.

A külföldre távozó szakemberek esetén a magyar népgazdaságot nem érné a tanításukra fordított anyagi veszteség, hanem az kamatostól megtérülne.

Az állam nem finanszírozza az intézményeket, legfeljebb mecénásként, a jelenlegi költségvetési teher tört részének megfelelő költséget vállal át. Bizonyos teher jelentkezhetne a hitelek biztosításával a pénz inflálódása miatt. Ez a legrosszabb esetben sem tenné ki a jelenlegi teher 40 %-át. A felsőoktatás költségét nagyrészt át lehetne hárítani a szülőkre, a hallgatókra /hitel vállalása, munkavállalás/, alapítványokra és a vállaltokra /végzés után nagyobb térteher./ Anyagi veszteséggént fogható fel, hogy az állam elveszti a KK munkákból befolyt árbevétel elvonásából adódó bevételt, ami nem jelentős tétel és egy része a KK munkák növekedése következtében adódó személyi jövedelemadó által visszatérülne.

Megkísértem igen szerényen számolva legalább százalékosan kifejezni javaslatom anyagi hatását. Valószínűleg a gyakorlatban még jelentősebb eredményt hozna. De ennél is értékesebbnek tartom az erkölcsi eredményeket, még akkor is, ha a jelenlegi gazdasági helyzetben az anyagi eredmények is igen jelentősek. Legfontosabb lényege a javaslatnak az intézmények önálló gazdálkodása, ami még a jelenlegi költségvetési rendszerben is nagymértékben javítható volna.

4. Kérdések

1. Szükség van-e arra, hogy Magyarország ennyi diplomást képezzen, vagyis hogy mindenki diplomát szerezhessen, aki akar, vagy csak azok szerezzenek diplomát, akik arra ténylegesen alkalmasak? Nem volna-e célszerűbb, ha kevesebb diplomás és több jól képzett szakmunkás lenne az országban?
2. Szükséges-e az, hogy a tanítás költségeit (az egyetemen, főiskolán és a szakmunkás képzésben egyaránt) minden állampolgár fizesse, nem csak azok (és azok szülei) akik (illetve akiknek a gyerekei) tanulnak. Természetesen lehetőséget kellene adni (kamattal terhelt) tanulmányi hitel felvételére, hogy senki ne maradjon ki a tanulásból azért, mert a szülei anyagi helyzete azt nem képes biztosítani. A szakképzettek keresete lehetővé tenné a tanulmányi hitel visszafizetését.
3. Nem volna-e célszerű az oktatás szerkezetét és tartalmát is úgy alakítani, hogy az egyetemek (és a szakmunkásképzés is) egy jó alapképzést adnának, s megteremtenék egy életre szóló tanulás lehetőségét és szükségességét. E tekintetben véleményem szerint jó lépés volt a bolognai rendszer bevezetése, de ez kevés. Egy igen alapos alapképzés után a szakképzés több lépcsőben történhetne meg, minden lépésben annyit tanulna a hallgató, amennyire a munkájához szükség van. De ezt aztán igen alaposan.

Lássunk erre példát. Nincs szükség, például arra, hogy az agráregyetemeken minden hallgató minden Magyarországon termelhető növény termesztésének biológiáját és technológiáját megtanulja. Elegendő lenne, ha csupán annak a néhány növénynek a termesztési kérdéseit tanulná meg, de igen részletesen, amelyeket alkalmazottként, vagy vállalkozóként munkahelyén természetien fog. Aztán, ha később mégis olyan növény termesztésére adja a fejét, amelyet nem tanult, akkor visszamehessen az egyetemre, s megtanulhassa az adott növény, vagy növények termesztését.

Tanultam annak idején csicsókatermesztést is, szarvaskerep termesztést is, stb. Soha nem volt rá szükségem. Minden egyetem, illetve hallgató el tudná dönteni, hogy mire van szükség az alap szakmai képzésben és mi az, amit később, ha arra szükség lesz, el fog sajátítani. Az alap szakmai képzés így sokkal olcsóbb lenne, a képzési idő lerövidülne, s a képzési költséget a tanuló szakaszosan fizethetné meg, akkor, amikor már dolgozik, s ekkor már nem is lenne szükség tandíjhitelre.

Természetesen így kevesebb oktatóra lenne szükség, illetve az oktatóknak több idejük lenne az önképzésükre, a tudományos munkára, a gyakorlati kapcsolatokra, stb.

4. A tanuló végzés után a keresete meghatározott részét köteles lenne a kamatokkal terhelt tanulmányi hitel megfizetésére fordítani. Érdeke lenne minél gyorsabban törleszteni, mert a hitel mindaddig kamatozik, amíg azt teljesen vissza nem fizetik. A visszafizetési kötelezettség természetesen, akkor is fennáll, ha a hallgató külföldön dolgozik. Mindezek a szakmunkás tanulókra is vonatkoznak.
5. Amennyiben az egészségügy és a nyugdíj is megreformálásra kerülne, úgy, hogy - mint arról már szó volt - mindenki fizetne az egészségügyi ellátásért, s az egészségbiztosító annak egy - a TB járulék fizetésétől függő - meghatározott részét visszatérítené, akkor senkinek nem lenne érdeke fizetésének eltitkolása, sőt az lenne az érdeke, hogy minél nagyobb összeget fizessen be, mert annál jobb egészségügyi ellátásban lehet része. Hasonló valószínűleg meg a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban.

6. Ha a felsőoktatási intézményeknek saját bevételeikből kellene gazdálkodni, vajon nem lenne-e hatékony verseny közöttük? Nem lenne-e magasabb az oktatás színvonala, valamint a tudományos kutatás és a gyakorlattal való kapcsolat? A hallgatónak biztosan érdeke lenne a magasabb színvonal, hiszen a magasabb színvonal által elhíresült intézmény hallgatóinak jobb esélye lenne az elhelyezkedésre és a magasabb keresetre.
7. De mi történne azokkal, akik nem tudnak elhelyezkedni diplomájukkal? Egyrészt válthatnának, hiszen megfelelő alappal rendelkeznek újabb szakma elsajátítására. Másrészt önálló vállalkozást teremthetnének, tekintve, hogy ehhez is rendelkeznek megfelelő képzettséggel.
8. Felvethető, hogy az eddig leírtak általában olyan szakmákat tükröznek, amelyek közel állnak a gyakorlathoz, tehát szoros kapcsolattal (és kereseti lehetőséggel) rendelkezhetnek. Valójában azonban minden szakmában van lehetőség mellékkeresetekre, magánvállalatoktól, vagy állami vállalatoktól (illetve az államtól) kapott megbízásokra. Az állami megbízásokat, azok tisztaságát, korrupciómentességét azonban szigorúan ellenőrizni kellene.

Hosszan lehetne még a kérdéseket fejtegetni, de úgy vélem sikerült érzékeltetnem néhány megoldandó problémát és megoldási elképzelést. Hogy aztán ebből megvalósul-e valami, és hogyan valósul meg, esetleg az itt felvetettek ugyanúgy túlzottan koraiak-e, mint amikor 1988-ban a fentiekben közölt pályázatom megírtam, az a jövő kérdése.